

PROBLEMI SUVREMENE SOCIO-GEOGRAFSKE PREOBRAZBE OTOKA OLIBA

DAMIR MAGAŠ
JOSIP FARIČIĆ
Odsjek za geografiju
Filozofski fakultet u Zadru
*Department of Geography
Faculty of Philosophy in Zadar*

UDK: 911.3(497.5 Olib)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 2002-04-04
Received:

Otok Olib, jedan u nizu malih hrvatskih otoka, ruralni je prostor izrazite depopulacije i gospodarske regresije. Višestoljetna dinamika razvitka u okvirima sredozemne polikulture proizvodnje ozbiljno je narušena deagrariacijom i intenzivnim iseljavanjem, koje je znatno oslabilo demografsku bazu, glavni činitelj društveno-gospodarskog razvitka. U posljednjem polustoljetnom razdoblju iz temelja se promijenio način života, koji se, uz ostalo, očitovao i u promjenama otočnog (ruralnog) krajolika. Obradivih je površina sve manje, prevladava socijalni ugar, a znatno je izmijenjena i fizionomija jedinog otočnog naselja. Izgled i funkcije tradicionalnog sredozemnog otočnog naselja zamijenio je urbano nijansiran "prostorni mehanizam" u kojem pretežito značenje imaju novoizgrađene vikendice i obnovljeni stari seoski domovi, namijenjeni ponajprije odmoru i rekreaciji.

Ključne riječi: socio-geografska preobrazba, otok, Olib, Hrvatska.

The island of Olib, one of the small Croatian islands, is a rural space of striking depopulation and economic regression. Centuries-long development dynamics within the framework of the Mediterranean polycultural production has been seriously disrupted by the deagrarianism and an intensive emigration. It has considerably weakened the demographic basis, which is the main factor of the socio-economic development. In the recent half-century period the way of life has changed radically, which, among other things, manifested also in the changes of island (rural) landscape. Arable areas are fewer and fewer, social fallow dominates, and the physiognomy of the only island settlement has also significantly changed. The appearance and functions of a traditional Mediterranean island settlement have been replaced by an urbanely nuanced "spatial mechanism", where newbuilt weekend houses and renewed old village homes, primarily intended for rest and recreation, have predominant importance.

Key words: socio-geographic transformation, island, Olib, Croatia.

Uvod

Otok Olib može se smatrati u cijelosti ruralnim prostorom, ako se tako determinira sav prostor koji nije grad (prema CRKVENČIĆ, MALIĆ, 1988., PULJIĆ, 1996.).

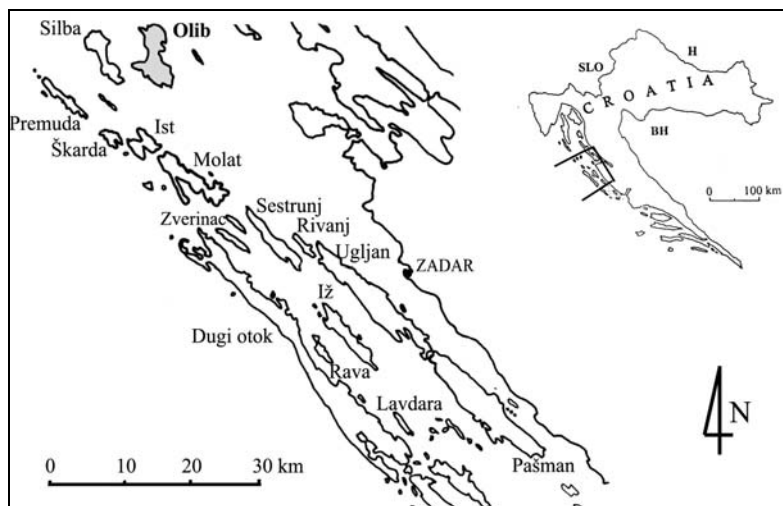
U posljednjih 50-ak godina na otoku Olibu događaju se znatne socio-geografske promjene, posebno promjene dobne, ekonomske i socijalne strukture stanovništva te promjene gospodarskih obilježja na otoku. Te se promjene općenito očituju brojnim pokazateljima, a u prostoru posebice do izražaja dolazi korjenita promjena ruralnog pejzaža, koji na Olibu ima tradicionalna sredozemna inzularna obilježja. Prevladavajući procesi deagrarizacije i depopulacije čine prostor Oliba, kao i ostalih malih hrvatskih otoka (MAGAŠ, FARIČIĆ, 1999., MAGAŠ ET AL., 1999., 2000., 2002.) problemskim područjem, ponajprije zbog nedovoljne gospodarske razvijenosti (prema J. HAGELU, 1982.; kod PEJNOVIĆ, 1996). Čak štoviše, u *Prostornom planu Zadarske županije* (2001.) Olib se tretira kao područje s izrazitim nazadovanjem u razvitku. Istaknuta socijalna mobilnost otočnog stanovništva iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti ekonomski je pozitivan proces (WERTHEIMER-BALETIĆ, 1999.), ali postoje i neke negativne posljedice, ponajprije "erozija" tradicionalne ruralne kulturne baštine. Poljoprivreda je bila *način života*, a danas tek jedan od *načina proizvodnje* (MARINOVIĆ UZELAC, 2001.). Slično bi se moglo reći za ribarstvo i pomorstvo na otoku. Naime, stoljećima se na otoku stvarao ambijent u okvirima mediteranske kulture življenja, specifičnog *genres de vie* (prema RUPPERT et al., 1981.), funkcionirao je posebni *ruralni metabolizam* (prema CIFRIĆ, 2001.) u kojemu je čovjek, otočanin, živio s prostorom, koristeći minimalno prirodne datosti, u granici u kojoj nije znatnije narušavao ekološku ravnotežu. Na otoku je tradicionalno bila razvijena sredozemna polikulturalna proizvodnja, tj. proizvodnja maslina i vinove loze, pažljivo gospodarenje šumom hrasta crnike te uzgoj blaga sitnog zuba, razvoj sitnih obrta, ribarstvo i pomorstvo. Smislenost i potreba "dogme" održivog razvitka, čini se, na otoku Olibu, ali i na većini zadarskih otoka, nalazi svoju višestoljetnu potvrdu.

U fizionomiji pejzaža, izvan granice jedinoga otočnog naselja – posebno na središnjem i sjevernom dijelu otoka – prevladava socijalni ugar, i to kao posljedica napuštanja agrarnih djelatnosti (socijalni ugar u užem smislu), tj. deagrarizacije te kao posljedica "napuštanja polja", tj. sela – deruralizacije (prema RUPPERT ET AL., 1981.). Smanjenje značenja poljoprivrede uvjetuje kompleksnu socioekonomsku preobrazbu naselja. Mijenja se tradicionalna otočna arhitektura, način života te demografske strukture naselja na otoku.

Rezultati rada temelje se na proučavanju postojeće (dostupne) literature o otoku Olibu, na analitičko-sintetičkoj obradi izvorne statističke i kartografske građe te na osnovi višekratnih terenskih istraživanja. Općenito, o otoku Olibu do sada nije posvećena veća pozornost u hrvatskoj znanstvenoj literaturi. O socijalno-geografskoj problematici otoka do sada su najviše pisali historijski geografi, povjesničari i arheolozi (JURAS, 1925., PULIŠIĆ, 1929., MARČIĆ, 1930.; FILIPI, 1959., BATOVIĆ, 1973., SUIĆ, 1974., STAREŠINA, 1978.). Otok Olib bio je i tema geografskih i demografskih sinteza o hrvatskim i zadarskim otocima (RUBIĆ, 1952., FILIPI, 1959., FRIGANOVIĆ, 1974., TEŠIĆ, 1974., SMOLJANOVIĆ ET AL., 1999., MAGAŠ ET AL., 2000., 2002.). U preglednim geografskim radovima, monografijama i udžbenicima otok Olib se tek spominje u okviru geografskih prikaza zadarske regije (MAGAŠ, 1996., 1998.). Istraživanja otoka provedena su u sklopu projekta Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod naslovom "Geografske osnove razvitka malih hrvatskih otoka" voditelja prof. dr. sc. D. Magaša.

Osnovne prirodno-geografske odrednice razvitka otoka Oliba

Otok Olib pripada zapadnoj, tj. silbanskoj skupini zadarskih otoka (sl. 1). U zadarskom je otočju periferno položen, na granici prema kvarnerskom otočju. Nalazi se između otoka Paga (te pripadajućih otočića Mauna i Škrde) i otoka Silbe od kojih ga dijeli Pohlipski kanal, odnosno Olipski kanal. Izdužen je u pravcu N-S, čime odudara od osnovne linije pružanja zadarskih otoka, a to je pravac NW-SE (dinarski pravac pružanja), premda geološke strukture pokazuju dinarsko pružanje. Otok je u središnjem dijelu sužen (1,4 km), a u sjevernom i posebno u južnom proširen. Današnje naselje koristi upravo suženje koje vezuje dvije cjeline otoka s povoljnim izlascima na zapadnu i istočnu stranu otoka. Dužina je otoka 9,5 km (od rta Šip do rta Ploče), a najveća je širina 5,8 km (na južnom dijelu otoka). Površina je otoka 26,13 km² (s pripadajućim otočićima unutar katastarske općine 27,40 km²) a dužina obale 34,5 km (s pripadajućim otočićima 45,68 km). Prema površini otok je 18. među hrvatskim otocima, a 5. po veličini među zadarskim otocima (iza Paga, Dugog otoka, Pašmana i Ugljana). Prema broju stanovnika 2001. (147) Olib je na 10. mjestu među zadarskim otocima (nije uračunat otok Pag, koji ima 5085 stanovnika u dijelu koji pripada Zadarskoj županiji i 3339 stanovnika u dijelu koji pripada Ličko-senjskoj županiji). Otok je jedan od najnižih u zadarskoj otočnoj skupini. Najviši je vrh otoka (Kalac) visok tek 74 m. Otok te otočići Morovnik (0,2 km²), Planik (1,3 km²) i Planičić (0,07 km²) te hridi Kurjak (0,01 km²), Šip, Fučin i Pohlib čine jedinstvenu katastarsku općinu površine 2 740 ha od čega je kultivirano tlo činilo i do 1/3 u razdoblju najintenzivnijeg vrednovanja. Po upravno-teritorijalnom ustroju Republike Hrvatske otok Olib od 1993., pripada Gradu Zadru u Zadarskoj županiji. Olib je od srednjeg vijeka zasebna župa silbanskog dekanata Zadarske nadbiskupije, što svjedoči o određenoj višestoljetnoj lokalnoj upravno-teritorijalnoj samostalnosti.

Sl. 1. Geografski položaj otoka Oliba u zadarskom otočju

Fig. 1 Geographical position of Olib Island within Zadar Archipelago

Mala vertikalna raščlanjenost omogućuje dobru povezanost i s istočnom obalom otoka (uvala Slatinica i lučica Samotvorac). U 20. st. glavnina se naselja razvija u širokom prostoru između Gradine i Luke Olib, postupno povezujući izdvojene patronimičke jezgre.

Olib je građen od gornjokrednih vapnenaca, a manjim dijelom (u uskom pojasu od uvale Draga do Velike Slatine) od eocenskih foraminiferskih vapnenaca (*Osnovna geološka karta*, list Silba, 1973.). Otok je uglavnom slabije vertikalno raščlanjen, posebno sjeverni dio. Prevladavaju manje istaknuti reljefni oblici, s malim vrijednostima nagiba padina. Karbonatna građa uvjetuje nastanak mnogih krških oblika o čemu govore toponimi Draga i Dražica (više lokaliteta), Dolac (nekoliko lokaliteta), Škar, Jamina, Plasine, Stinice, Stene, Kaminjak, Kamenjak, Ploče, Veli Klanac, Arat, Kaminje, Vele Stene, Male Stinice, Skras, Brig (Briš) i Brišćić, Ponikva i Ponikve, Skr/u/ačje, Pećine i dr. Pojava dolomitne komponente omogućava brže trošenje na pojedinim položajima, akumulaciju sitnijeg materijala, a posebno u uvalama (Žalić, Ravnjišće, Sabunjače i dr.), i pospješuje stvaranje obradivog tla. Na otoku se ne izdvaja jedinstveni greben, već se razlikuju manje uzvisine sjevernog dijela i nešto viši teren južnoga dijela, koji su međusobno odijeljeni prevlakom od Luke Olib (W) do uvale Slatinice (E). Morfološka struktura upućuje na tektonske pokrete duž središnjeg dijela otoka. I doista, sredinom otoka, u pravcu NW-SE proteže se reverzni rasjed, a duž njega u kontaktu stoje turonsko-senonski i cenoman-turonski vapnenci (*Osnovna geološka karta*, list Silba, 1973.).

Na otoku nema velikih obradivih površina, ali se ističu brojne ponikve i drage, dolci, suhe dolinice, "pristanci", "tezi" (*teg* je obradivo zemljište dobiveno krčenjem od neplodne površine; SKOK, 1950.) i "kusi" te terasirane padine (ograde), s nekada znatnije korištenim, ponegdje i preko 2 m dubokim tlom. Prevladava crvenica, mjestimice umjetno obogaćena stajskim gnojivom i humusom iz podnožja šuma i gajeva hrasta crnike što joj je dalo antropogeno obilježje. Najveće takve površine jesu Šašivo, Grandov dolac, Kaminjak, Bilina, Jurišin Luašćić, Hanzine zasade, Dugunjiva, Zasada, Županjeva draga, Pićine, Ravnjišće, Požuar, i dr. Među brojnim ponikvama (oko 25) najveća je Cukrov dolac (Spod Kaca) uz predio Kalac, koja je ograđena masivnim suhozidima s brojnim stubištem (nalik na amfiteatar).

Geoekološki kompleks je, uz spomenute geomorfološke strukture, određen sredozemnim klimatskim arealom (Csa klima po Köppenu) s blagim i kišovitim zimama te toplim i suhim ljetima koji uvjetuju razvoj eumediteranske biljne zajednice te pogoduju uzgoju mediteranskih poljoprivrednih kultura. Srednja je godišnja temperatura zraka 14,7 °C (u siječnju 7 °C, a u srpnju 23 °C), a srednja je godišnja temperatura mora u Zadarskom kanalu 16,2 °C (KRALJEV ET AL. 1995.). Premda je količina padalina relativno visoka, preko 970 mm (CVITANOVIĆ, 1989.), njezin je raspored tijekom godine neujednačen, tj. koncentriran je u hladnijem dijelu godine. Česte su ljetne suše, koje još uvijek predstavljaju ograničavajući činitelj razvitka intenzivnoga poljodjelstva, prije svega povrtlarstva i voćarstva.

Akvatorij Kvamerića, Pohlipskog i Olipskog kanala te Virskog mora oduvijek je bio medij interakcije čovjeka i prirode. Otočani su od davnina razvijali pomorstvo i ribolov, ali nešto slabijeg intenziteta u odnosu na susjedne otoke (Silbu i Premudu). Za ribolov je posebno zanimljivo plitko podmorje uz obale otoka. Toponimi blizu obale ukazuju na morfološka obilježja litorala i sublitorala (Sika, Gornja sika, Bok, Vrata od Šipa, Punta, Draga, Bračić spod Kurjaka, Stinice, Male stinice, Arat, Artić, Palub, Žali, Žalić, Punta Ploče, Sika na Punt, Samotvorac) ili korištenje (Mulić, Grišni muli, Pod

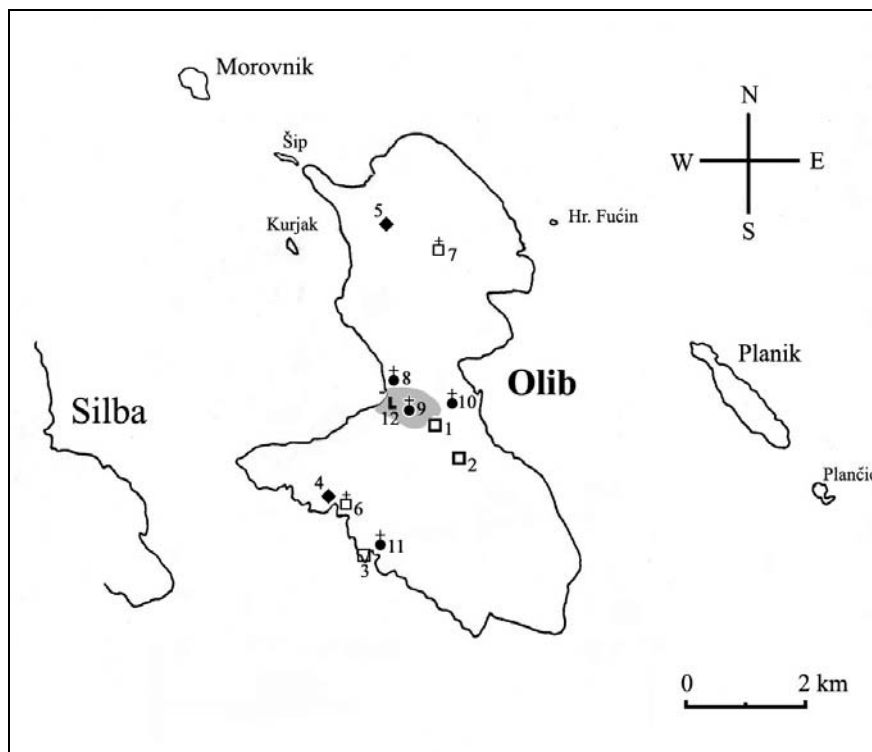
Linternu, Tratica, Mljohave trate, Porat, Bova). Suvremena valorizacija mora temelji se na razvitku kupališnog i nautičkog turizma u dobro očuvanim i privlačnim pjeskovitim uvalama (Draga, Vela Slatina, Sabunjače, Mala Slatinica, Južna Slatina) te marikulture (uvala Sv. Mikule), dok tradicionalni ribolov gubi na značenju.

Zbog prevladavajuće karbonatne osnove na otoku nema većih pojava tekuće površinske vode, ali na brojnim mjestima na otoku postoje lokve i izvori (Vrulja i dr.) uz samu obalnu crtu. U naselju su dva zdenca zvana Studenac (jedan dubine 12 m, a drugi 5 m) i jedan manji, Studenčić (dubine 3 m). U Rikoviću docu je Bunar, zdenac dubine 14 m. Prema uvali Draga na krajnjem sjeveru otoka teče povremeni potočić znakovitog imena, *Vodotok*, a završava pri ušću velikom lokvom. Jedine veće zalihe vode bile su veće ili manje lokve (*lokanj*, *lok/u/anjic*, *lokana*), koje su u prošlosti služile za natapanje poljodjelskih kultura i napajanje brojne stoke. Uglavnom su vezane za dolomitnu podlogu, uz pojedini omanji izvor, ili su pak umjetno oblikovane u pogodnim dnima ponikava ili ušćima dražica obloženim glinom i crvenicom. Bilo ih je na otoku oko 50. Danas su mnoge zatrpane i zarasle u gustiš. Veličinom i izdašnošću se ističu na sjevernom dijelu lokve na poluotočiću Šipu, Slanačka voda, Zmorašnji lokanj, Južnji lokanj, Vodotok, Vodice (lokanjić Svitanj), Voda (u uvali V. Slatina), Lokana u Sabunjači kod V. Slatine, Mala ili Gornja Slatina, Lokanjić, Južnji lokanj (Fućin), Stivanjski lokanj, uz naselje: Vrulja, Lokva (isušena, na južnom dijelu: Kuaštrina lokva, Buterov lokanjić, Kalac, Lokuanj, Vrunjke ili Krušavci (nazivan i Veli lokanj ili Lokanj na Krušavci), Lokana u Kruševcu, Lokana Karstini, Lokana u Daskovici, Lokana u Južnoj Slatini, Lokana u Barničinici i Žali, živa pitka voda na položaju Žali. Mjestimično se na ušćima dražica zadržava voda, s većim ili manjim salinitetom koja je obično šljunčanim nanosom odijeljena od mora. Na salinitet te vode utječe periodična izmjena razine mora (morske mijene, valovi), intenzitet isparavanja, dotok površinske slatke vode i sl.

Za potrebe kućanstava sakupljala se kišnica u gustominama, betoniranim vodosprennicima, a i danas je glavni izvor pitke vode na otoku, s obzirom da nema kvalitetnije vodoopskrbe. U ljetnim mjesecima otok se dodatno opskrbljuje vodom s kopna brodovima vodonoscima.

Osvrt na historijsko-geografske mijene do 20. st.

Geografski preduvjeti, veličina otoka, uravnjenost, agrarno iskoristivi mikrolokaliteti, klimatski čimbenici, okolni morski prostor itd., omogućili su kontinuitet naseljenosti Oliba od najstarijih vremena (sl. 2). Prastaro naselje, *Aloip* (pod tim imenom u sklopu sjevernojadranskih *Elektrida* /*Elektrides*/ otok spominje već Strabon; BATOVIĆ, 1973.), prvobitno se smjestilo na blagoj uzvisini na lokalitetu Gradina (koji je očito bio naselje u vrijeme liburnske, prapovijesne kulture željeznog doba; toponimi Gradina Petrova i Zagradina, kao i neistraženi grobni humci, Garkova gomila, niz tumulusa na položaju Sambore, Pasje gomile itd., također ukazuju na mogućnost postojanja još koje tadašnje naseobine) na najužem dijelu otoka, orijentiranog prema Luci Olib, koja se nalazi na središnjem dijelu zapadne obale otoka, i luci Samotvorac na istočnoj strani. Očito je osim lokalnih geografskih preduvjeta, za naseljavanje i opstanak naselja od presudnog značenja bio i položaj uz istočnojadranski jantarski put.

Sl. 2. Graditeljska baština otoka Oliba – svjedočanstva kontinuiranoga historijsko-geografskog razvitka

1 – Gradina, 2 – Gradina Petrova, 3 – antičko naselje, 4 – villa rustica u Banjvama, 5 – villa rustica (?) u Mirinama, 6 – ostaci samostana sv. Antuna Opata, 7 – ostaci sakralnog objekta sv. Ivana (Stivan), 8 – crkva sv. Stošije, 9 – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, 10 – crkva sv. Roka, 11 – crkva sv. Nikole (Sv. Mikula), 12 – kula

Fig 2. Architectonic heritage of Olib Island – testimony of continuous historic-geographic development

1 – Hill-fort Gradina, 2 – Hill-fort Gradina Petrova, 3 – antique settlement, 4 – villa rustica in Banjve, 5 – villa rustica (?) in Mirine, 6 – ruins of St Anthony Abbot Monastery, 7 – ruins of sacral building of St John (Stivan), 8 – St Anastasia Church, 9 – Assumption Church, 10 – St Rocco Church, 11 . St Nicholas Church (St Mikula), 12 - tower

U vrijeme rimske uprave nastaje novo naselje *Aloipljana* koje koristi smještaj na malom poluotočiću Arat koji sa zapada zatvara uvalu Sv. Nikole na južnoj strani otoka gdje ima dosta nalaza liburnske i romanske keramike. To je vjerojatno onaj *eremokastron* (opustošeni kastrum) koji kasnije spominje na Olibu K. Porfirogenet kao *Aloip* (*Aluip*) (STAREŠINA, 1978., TOMAŠIĆ, 1994.). O imenu otoka često se raspravljalo u literaturi (SUIĆ, 1955., BATOVIĆ, 1973. i dr.). U uvali Banjve, nedaleko od starog Aloipa, otkriveni su ostaci romaniziranoga liburnskog ladanjskog punkta s kupalištem (*balneae*; ostaci

keramike, antički način gradnje zidova i dr.), vjerojatno u 1. st. poslije Krista u posjedu nekog veleposjednika (BATOVIĆ, 1973.). Na južnom rtu uvala Banjve je i groblje iz 4. stoljeća, s pokapanjem u napola prepolovljene amfore. Tu su ostaci i bazilikalnog kompleksa s dosta elemenata obrambene gradnje, građenog vjerojatno već u vrijeme poslije *pax romana*, gdje se doselila manja zajednica čini se u vrijeme ratova na kopnu. Nije isključeno da je staro liburnsko naseljenje na Gradini i u njezinoj blizini i dalje usporedno trajalo. Na položaju Mirine, na NW dijelu otoka, nešto zapadnije od Stivana, bili su pronađeni objekti i novac iz 6. st. što ukazuje na moguću manju ribarsko-pastirsko-ratarsku romaniziranu liburnsku naseobinu i na tom dijelu otoka, vezanu također za neku *villu rusticu*. Kasnije je i ona kristijanizirana, na to upozorava ime obližnjeg lokaliteta Stivan (Sv. Ivan).

Hrvati mirno koloniziraju otok od sredine 7. do kraja 8. stoljeća, što potvrđuje zadržavanje brojnoga latinskog nazivlja, kao i hrvatsko nazivlje pojedinih starih, zatečenih objekata. S oprezom treba uzeti navode i tumačenja K. Porfirogeneta da Olib (*Aloep*) spada u nenaseљene otoke u 10. stoljeću kako ga s drugima - izuzev Krka, Raba, Osora i Vrgade - ovaj spominje (LUČIĆ, 1986.). Srednjovjekovne nesigurne prilike nisu omogućile opstanak drugih naselja, osim onog uz Gradinu, ali je na nekoliko lokaliteta trajalo nekoliko sakralnih objekata. Tako je u uvali Banjve, očito na tradiciji ladanjskog punkta, sve do početka 19. st. postojao starokršćanski samostan sv. Ante Opata, čije se ruševine jedva naziru. Također je u uvali Sv. Nikole ostao značajan prometni punkt i postojala prastara istoimena crkvice s grobljem, što ukazuje na mogućnost da je u blizini obitavalo stanovništvo. Na njezinim je ruševinama izgrađena 1881. god. nova crkva (PULIŠIĆ, 1929.). Također, na sjevernom dijelu, u području Stivana, postojala je mala crkvice sv. Ivana, što može značiti da je tu postojala manja naseobina ili samostan.

Razvoj suvremenog naselja tekao je tako do kraja 19. st. na prostranoj gotovo uravnoj površini od Gradine prema luci, oblikujući više izdvojenih seoskih jezgri. Na početku naselja, raspršenog zapadno od Gradine, bila je crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije. Uz zapadnu obalu izgrađena je stara župna crkva sv. Stošije, s mjesnim grobljem, a na putu prema istočnoj lučici u Samotvorcu crkvice sv. Roka. U vrijeme mletačke uprave, od početka 15. st. do kraja 18. st., otok je višekratno iznajmljivan zadarskim plemićima. U 16. st. izgrađen je Kaštel, kula za obranu od gusara i pirata, koji je i danas dobro očuvan. Godine 1476. val izbjeglica pred Osmanlijama iz Cetinske krajine stiže na Olib, koji dotad nije bio gusto naseljen, i započinju potpuno nove prilike života i naseljenosti, budući da su Hrvati iz okolice Vrlike donijeli mnoge svoje navike. Početkom 17. st. crkva sv. Stošije dobila je današnji izgled i veličinu. Istovremeno država je otok Olib prodala zadarskoj obitelji Lantana, pa je kasnije preprodavan drugim obiteljima. Početkom 19. st. u mjestu djeluje Lučko-pomorsko izloženstvo ureda u Silbi. Osnovna škola otvorena je 1864. godine. Olibljani su se oslobodili kmetstva, otkupivši otok od vlasnika Filipija 1900. godine. Godine 1899. izgrađena je nova župna crkva, a blizu stare kapele sv. Roka izgrađena je nova prostrana krajem 19. st. (PULIŠIĆ, 1929.).

Suvremene demografske promjene na otoku Olibu

Na otoku Olibu, ali i na većini drugih zadarskih otoka, u posljednjih je pet desetljeća evidentan proces depopulacije, uvjetovane negativnim mehaničkim kretanjem i negativnim prirodnim kretanjem stanovništva (tab. 1). Ona je nastavak procesa

depopulacije koja je ovaj otok, kao i pojedine susjedne, zahvatila još prije Prvoga svjetskog rata (1900. na otoku je, nakon postupnog povećanja tijekom 19. st., zabilježen najveći broj stanovnika, ukupno 1495, a prema crkvenim podacima iz 1913. čak 2030). Naime, prvo veće iseljavanje prije i tijekom Prvoga svjetskog rata kao posljedica propadanja vinove loze (filoksera je uočena na Olibu još 1894.; ŽUPANOVIĆ, 1962.), nastavljeno je između dva svjetska rata, a i iza Drugog svjetskog rata, ponajviše u Argentinu i kasnije u SAD (krajem pedesetih godina 20. st. računalo se da u svijetu ima 6 000 Olibljana /rođenih oko 2000, od toga u New Yorku oko 1000/ i njihovih potomaka /4 000/) (FIO, 1959.).

Tab. 1. Kretanje broja stanovnika na zadarskim otocima od 1948. do 2001. godine

Tab. 1 Population dynamic on Zadar islands in the period 1948-2001

Otok	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	Promjena 1948.-2001.	
								aps. broj	%
Premuda	320	273	213	152	98	73	58	- 262	- 81,8
Silba	514	444	397	339	198	221	265	- 249	- 48,4
Olib	914	805	585	569	226	714*	147	- 767	- 83,9
Vir	1072	1120	1069	959	866	860	1608	+ 536	+ 33,3
Ist	552	544	495	412	299	237	202	- 350	- 63,4
Molat	977	930	771	547	301	222	207	- 770	- 78,8
Žverinac	158	161	153	146	96	59	48	- 110	- 69,6
Sestrunj	382	373	322	354	96	123	48	- 334	- 87,4
Rivanj	99	103	79	55	30	20	22	- 77	- 77,7
Dugi otok	4670	4579	4093	3919	2250	2873	1772	- 2898	- 62,0
Rava	411	371	305	234	147	120	98	- 313	- 76,1
Iž	2182	2034	1638	1301	768	657	557	- 1625	- 74,4
Ugljan	10413	10346	10159	9817	6736	7518	6164	- 4249	- 40,8
Ošljak	139	125	93	64	65	65	18	- 121	- 87,0
Pašman	4310	4223	3761	3730	3197	3349	2711	- 1599	- 37,0
Vrgada	538	513	449	408	311	236	242	- 296	- 55,0
Ukupno	27651	26944	24582	23006	15684	17347	14167	- 13484	- 48,7

Izvori: Korenčić, 1976., Nejašmić i dr., 1999., Popis stanovništva 1991., Popis stanovništva 2001.

* Godine 1991. na Olibu je živjelo svega 168 stanovnika, ali popisom je prema načelu "de iure" zabilježeno i 546 Olibljana u inozemstvu.

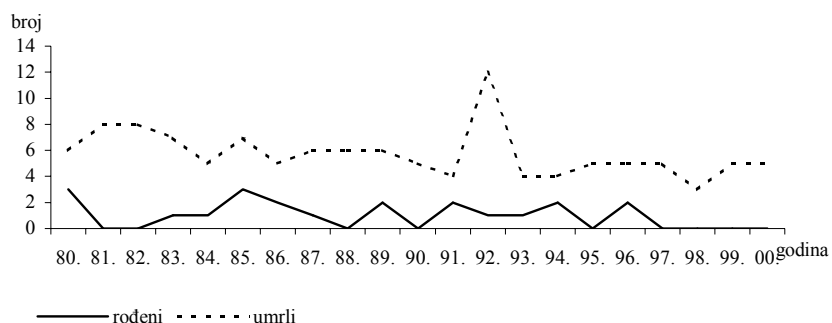
Otok Olib i u razdoblju od 1948. do 2001. obilježava izrazita depopulacija. Na otoku je 2001. živjelo 83,9% manje stanovnika u odnosu prema 1948. s time da je najveće smanjenje zabilježeno u razdoblju od 1971. do 1981. (smanjenje za 60,3%). Podaci službenih popisa stanovništva o kretanju broja stanovnika na Olibu za 1971., i još više za 1991., nisu realni jer je bilo popisano i stanovništvo, koje je već dulje razdoblje stalno izbivalo iz mjesta popisa (uglavnom na "privremenom" radu u inozemstvu, 1971., a tako je 1991. popisano i znatan dio prethodno stalno odseljenih osoba).

Depopulacija je bila izrazitija samo na otocima Sestrunju i Ošljaku. Jedino je na otoku Viru zabilježeno pozitivno opće kretanje broja stanovnika, a to je, uz ostalo, posljedica povezivanja otoka s kopnom mostom izgrađenim 1976. godine. Na Viru je izgrađeno i veliko vikend naselje, pa se tijekom ljeta broj stanovnika znatno povećava (nekih se godina čak udesterostručiti!).

Opća je gustoća stanovništva na otoku 2001. iznosila svega 5,6 stan./km² pa je prostor Oliba danas vrlo rijetko naseljen (deseterostruko slabije nego pred jedno stoljeće, 1900. godine, kada je iznosila 57,2 stan./km²), a zbog suvremenih okolnosti života (urbanizacija, polarizacija, centralizacija, atraktivnost i opskrbljenost gradova i sl.) i otočne izoliranosti uglavnom neprivlačan za povratak autohtonog stanovništva ili useljavanje novih doseljenika, premda postoje određene iznimke (nekoliko doseljenih samaca i obitelji iz kontinentalnih krajeva Hrvatske te Bosne i Hercegovine u novije vrijeme), i znatne prirodne pogodnosti za obitavanje znatno većeg broja stanovnika.

Sastavnice kretanja broja stanovnika otoka Oliba

Obilježja prirodnog prirasta upućuju na suvremenu demografsku situaciju, ali i na populacijsku budućnost otoka. Prirodno je kretanje stanovništva na otoku Olibu u posljednjih četrdeset godina negativno (sl. 4). Posljednji je put pozitivan prirodni prirast zabilježen 1964. godine (7 rođenih i 5 umrlih). Negativno je prirodno kretanje stanovnika bilo najveće 1992. Prirodno kretanje ima izravne posljedice u smanjenju broja stanovnika, ali i u nepovoljnim promjenama dobne strukture te ekonomske strukture stanovništva.

Sl. 4. Prirodno kretanje stanovništva otoka Oliba u razdoblju od 1980. do 2000.

Fig. 3 Natural changes of the population of the Olib Island in 1980-2000 period

Depopulaciju otoka ublažava pozitivna migracijska bilanca. Konkretniji pokazatelji o migraciji nisu dostupni, ali ona je vidljiva i iz same usporedbe općeg kretanja broja stanovnika s prirodnim kretanjem broja stanovnika. Pored negativnog predznaka prirodnog kretanja broja stanovnika, smanjenje je ukupnog broja stanovnika nešto blaže. Useljavanje je veće u odnosu prema iseljavanju. Na otoku Olibu u razdoblju od 1991. do 2001. ustanovljen je tip I⁴ općeg kretanja stanovništva. Stanovništvo je u tom razdoblju vrlo slabo regeneriralo imigracijom (prema Friganovićevoj podjeli; FRIGANOVIĆ, 1990.), jer je utvrđeno negativno prirodno kretanje, ali je istom popisom utvrđeno smanjenje broja stanovnika manje. Na otoku je prirodno kretanje od 1991. do 2001. bilo negativno, tj. bilo je 44 više umrlih od rođenih, a popisom je 2001. utvrđeno 21 stanovnik manje u odnosu prema 1991. godini. Razmjer depopulacije nešto je blaži u odnosu prema drugim zadarskim otocima. Popisom stanovništva iz 2001. utvrđeno je 40 doseljenika na otoku, od kojih je najviše doslelilo iz Bosne i Hercegovine (12) te iz Zadra (8).

Pitanje je zašto se na otoku baš u posljednjem desetljeću bilježi respektabilno useljavanje stanovništva. Naime, gotovo cijelo stoljeće migracijska je bilanca bila negativna. Razlozi su iseljavanja s otoka Oliba tijekom prošlosti bili različiti. Iseljavanje s otoka bilo je poticano istovremenim, sinergetskim učincima, *push* i *pull* faktora. Iseljavalo je uglavnom mlađe stanovništvo, i to ponajprije zbog školovanja i zaposlenja, ali važni su i sociološki i psihološki poticajni čimbenici. Mladi se na otoku osjećaju izoliranima s obzirom na moderne i mondene tijekomove u društvu (ovdje je zanimljiva igra riječi – izolacija kao pojam dolazi od tal. riječi *isola* = otok!). Osim u pogledu zapošljavanja i školovanja, potrebe su stanovništva naročito u kulturnom životu prožetim urbanizacijom velike, a njih oskudne kulturno-zabavne i druge tercijarne funkcije na otoku ne mogu nadomjestiti. Na otoku nisu razvijani smisleni programi za mlade (kulturno-umjetnički klubovi, čitaonica, amatersko športsko društvo, informatička radionica i sl.). S druge strane, veće mogućnosti zaposlenja, školovanja, osobnog probitka i socijalizacije u moderno društvo potiče i opravdava boravak u većim, poglavito gradskim naseljima. Najveći dio stanovnika Oliba iseljavao je u Zadar, u inozemstvo, posebice u SAD, a potom i u druge hrvatske gradove. U novije vrijeme manje je izražena emigracija u strane zemlje. Budući da je natalitet gotovo četrdeset godina neznan, više nema generacije koja bi, potaknuta navedenim razlozima, iseljavala s otoka. Istodobno, jedan manji dio umirovljenika podrijetlom s Oliba vraća se na rodni otok, koji im omogućuje mirniji život, ali i određenu ekonomsku sigurnost. Male mirovine upotpunjuju se prihodima iz skromno obrađivanih okućnica i/ili dopunskim ribolovom. Sličan proces znakovit je i za neke druge zadarske otoke (npr. Silba, Premuda, Iž, Rava i dr.).

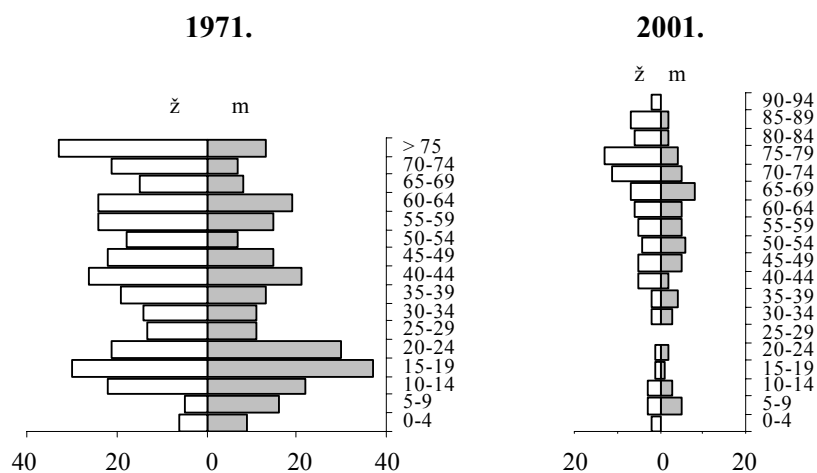
Dobna i spolna struktura stanovništva

Dobna i spolna struktura stanovništva otoka Oliba odražava bitne karakteristike stanovništva otoka. Ukazuje na njegove demo-reprodukcijske značajke i gospodarsku vitalnost stanovništva, a to se odražava i na ukupni razvitak otoka. Na otoku je godine 1971. udio muškog (44,8%) bio manji od udjela ženskog stanovništva (55,2%), a 2001. razlika se još i povećala, udio muškog stanovništva bio je tek 42,2%, a ženskog stanovništva 57,8%. Udio ženskog stanovništva porastao je zbog veće dugovječnosti žena, a na to upućuje veća brojnost žena u starijim dobnim razredima. Za usporedbu, u Zadarskoj županiji je 2001. bilo 50,9% ženskog i 49,1% muškog stanovništva. U cijeloj je Hrvatskoj 2001. udio ženskog i muškog stanovništva, slično kao i u Zadarskoj županiji, bio također ujednačeniji (48,1% muškog i 51,9% ženskog stanovništva).

U mlađim dobnim razredima godine 1971. bilo je brojnije muško stanovništvo (u skupini od 0 do 19 godina bilo je 57,1% muškog i 42,9% ženskog stanovništva), ali dobnim skupinama zrelog stanovništva (20-59 godina; 45,5% muškog i 54,5% ženskog stanovništva) i starog stanovništva (60 i više godina; 31,6% muškog i 68,4% ženskog stanovništva) prevladavalo je žensko stanovništvo (sl. 5).

Godine 2001. u mlađim dobnim razredima bilo je jednak udio ženskog i muškog stanovništva. U skupini zrelog stanovništva neznatno prevladava muško stanovništvo. Naime, od 1971. iseljavanje je s otoka poprimilo velike razmjere. Iseljavalo je ponajprije radno sposobno muško stanovništvo, i zbog toga u brojnoj skupini zrelog stanovništva ima više ženskog stanovništva. Međutim, kada se iseljavanje nastavi tada više iseljava žensko stanovništvo jer su muškarci više vezani za baštinu (zemlju, odnosno poljoprivredna gospodarstva). U starijoj dobnj skupini (60 i više godina) prevladava

žensko stanovništvo zbog navedenih razloga, ali i zbog duljeg životnog vijeka (ženskog stanovništva).

Sl. 5. Dobno-spolne piramide stanovništva otoka Oliba 1971. i 2001. godine
 Fig. 5 Age and sex "pyramids" of the population of the Olib Island in 1971 and 2001

Godine 1971. mlado stanovništvo (0-19 godina) činilo je 25,8%, zrelo stanovništvo 47,4% a staro stanovništvo 26,8% ukupne otočne populacije. Prema ustaljenoj tipologiji stanovništva prema dobnoj strukturi (FRIGANOVIĆ, 1990., WETHEIMER-BALETIĆ, 1999.) stanovništvo je Oliba već 1971. imalo obilježja duboke starosti. Prema Sundbärgovoj tipologiji stanovništva po brojčanim udjelima dobnih razreda (WETHEIMER-BALETIĆ, 1999.) stanovništvo je otoka Oliba regresivno. Situacija je 2001. još nepovoljnija. Baza, tj. mlado stanovništvo u dobi od 0 do 19 godina na Olibu je te godine činilo svega 12,2% stanovništva, velik udio imalo je zrelo stanovništvo, i to 34,7%, a starog je stanovništva bilo najviše, 53,1%.

Godine 2001. najbrojniji su dobnj razredi oni koje čine stanovnici od 70 do 74 te od 75 do 79 godina života! Takva je dobnj struktura svakako nepovoljna i pokazatelj je negativnoga demografskog trenda, koji upućuje na ozbiljnost i kritičnost trenutnih, a pogotovo budućih problema društveno-gospodarskog razvitka.

Ekonomska struktura stanovništva

Gospodarska je struktura stanovništva pokazatelj koji upućuje na potencijalne ljudske resurse u razvitku otoka. Promjene u ekonomskoj strukturi radne snage i stanovništva zapravo su dugoročan ekonomski proces, koji je čvrsto povezan uz razinu i stopu gospodarskog razvoja određenog prostora (WETHEIMER-BALETIĆ, 1999.). Promjene ekonomske strukture aktivnog i ukupnog stanovništva mogu se pratiti s obzirom na podjelu stanovništva na poljoprivredno i nepoljoprivredno, s obzirom na Colin Clarkovu podjelu po sektorima djelatnostima te detaljno s obzirom na razdiobu radne snage i

stanovništva po djelatnostima (WETHEIMER-BALETIĆ, 1999.). Prelazak iz jedne skupine u drugu svjedoči o socijalnoj mobilnosti stanovništva s dalekosežnim posljedicama.

Udio je aktivnog stanovništva 1971. bio je 42%. Više od trećine (40%) aktivnog otočkog stanovništva te je godine zabilježeno kao stanovništvo na privremenom radu u inozemstvu. Godine 1991. ekonomsko-demografski pokazatelji su složeniji jer je najveći dio stanovnika Oliba živio i radio izvan mjesta popisa, najvećim dijelom u inozemstvu. Od 56,3% aktivnog stanovništva Oliba najveći je dio radio u inozemstvu (91,4% svih zaposlenih stanovnika Oliba), a na otoku je živjelo svega 8,6% aktivnog stanovništva, ili, bolje, 20,8% stanovnika koji su 1991. živjeli na Olibu pripadalo je kategoriji aktivnog stanovništva. Takva je ekonomska struktura stanovništva nepovoljna za društveno-gospodarski razvoj otoka. Prevelik je teret bio velik udio uzdržanih osoba (43,7%), među kojima su prevladavale žene, i to one starije dobi. Naime, žene su ostajale u kućanstvima (i na imanjima), dok su se muškarci gotovo redovno zapošljavali u pomorstvu (ribarstvo, pomorski promet i sl.), a rjeđe u industriji i obrtništvu.

Od 1971. do 2001. na otoku Olibu odvijao se izrazit proces deagrarizacije, a osnovni demografski pokazatelj tog procesa je smanjenje broja i udjela poljoprivrednog stanovništva. S ekonomskog stajališta prijelaz je radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti poželjan, ponajprije zbog toga što se radi o prijelazu radne snage iz grana s razmjerno nižom proizvodnošću (poljoprivreda i ribarstvo) u grane s razmjerno višom proizvodnošću rada po zaposlenom (nepoljoprivredne djelatnosti) (WETHEIMER-BALETIĆ, 1999.).

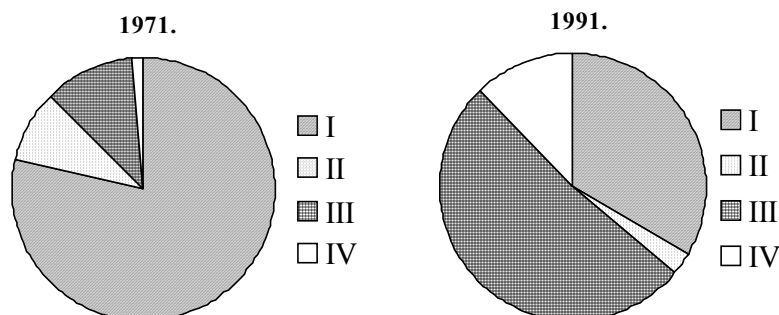
Tab. 2. Promjena broja i udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu silbanske otočne skupine u razdoblju od 1971. do 2001. godine

Tab. 2 Changes of number and shares of agriculture population in total population of Silba's island group 1971-2001

Otoki	Poljoprivredno stanovništvo 1971.		Aktivno poljoprivredno stanovništvo 1971.		Poljoprivredno stanovništvo 2001.		Aktivno poljoprivredno stanovništvo 2001.	
	aps. broj	udio u ukup. stanovništvu	aps. broj	udio u akt. stanovništvu	aps. broj	udio u ukup. stanovništvu	aps. broj	udio u akt. stanovništvu
Olib	356	62,56%	194	8,83%	6	4,08%	4	13,79%
Premuda	22	14,47%	11	31,42%	5	8,62%	4	26,66%
Silba	32	9,43%	14	18,18%	-	-	-	-

Na Olibu se udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu znatno smanjio, od 1971. do 2001. sa 62,56% na 4,08% (tab. 2). Istodobno je u Hrvatskoj udio poljoprivrednog u ukupnog stanovništvu opao s 29,1% na 5,54%. Udio djelatnog poljoprivrednog u ukupnom djelatnom stanovništvu otoka od 1971. do 2001. porastao je s 8,83% na 13,79%, dok se u cijeloj državi u istom razdoblju udio djelatnog poljoprivrednog u ukupnom djelatnom stanovništvu smanjio s 39,5% na 8,49%. Porast udjela djelatnog poljoprivrednog u ukupnom aktivnom stanovništvu Oliba (premda su apsolutno brojevi uistinu maleni) upućuje na suvremeno gospodarsko stanje otoka koje, s obzirom na kvalitativne značajke poljoprivredne proizvodnje, ne obećava perspektivan gospodarski razvoj. I doista, u krajobrazu otoka, unatoč i pored najnovije (a već zacijelo zastarjele) katastarske kategorizacije zemljišta, prevladava socijalni ugar. Intenzivnije se obrađuju tek okućnice i naselju najbliže plodne površine.

Raspored djelatnih po sektorima djelatnosti 1971. bio je sljedeći: 78,7% bilo je djelatno u primarnom sektoru, 8,8% u sekundarnom sektoru, 11,0% u tercijarnom i 1,5% aktivnog stanovništva u kvartarnom sektoru (raspored I., III., II. i IV.).

Sl. 5. Udio djelatnog stanovništva prema pojedinim sektorima djelatnosti 1971. i 1991. godine

Fig. 5 Employed persons (%) according to activity sectors in 1971 and 1991

Godine 1991. popisom je zabilježeno 31,4% u primarnom, 2,7% u sekundarnom, 48,6% u tercijarnom i 11,4% djelatnog stanovništva u kvartarnom sektoru (raspored III., I., IV. i II.). Najveće je smanjenje udjela djelatnog olipskog stanovništva u razdoblju od 1971. do 1991. zabilježeno, dakako, u primarnom sektoru djelatnosti, a najveće je povećanje zabilježeno u tercijarnom i kvartarnom sektoru djelatnosti. Proces je tercijarizacije i kvartarizacije, dakle, evidentan, ali apsolutni su brojevi mali pa relativni udjeli ne upućuju na realnu sliku demografsko-gospodarske strukture otoka. S obzirom na zaposlenost (1971. godine 33 osobe, 1991. godine 35 osoba), najveći dio djelatnih u II., III. i IV. sektoru djelatnosti ima stalni posao, dok su djelatni u I sektoru većim dijelom bez stalnog zaposlenja.

Među područjima djelatnosti najveći pojedinačni udio 1971. imali su poljoprivreda i ribarstvo te promet (uglavnom pomorski promet) dok je najmanje zaposlenih bilo u industriji. Poljoprivreda, ribarstvo i pomorstvo tradicionalno su glavne gospodarske grane otoka Oliba, a te je godine zaposlenost u mjesnim zadrugama bila još uvijek znatna. Zaposleni u šumarstvu nisu zabilježeni, ali to nije realan pokazatelj eksploatacije biljnog pokrova (šume i makije) na otoku, jer se drvna građa, ponajprije crnika (za ogrjev, izradu alatki i brodova te za hranidbu sitne stoke) stoljećima intenzivno iskorištava i preko mjesne zadruge i individualno. Gospodarenje crnikom na Olibu zapravo je specifičnost ovog prostora s obzirom na susjedne otoke. Šumarstvom se bavi, osim Poljoprivredne zadruge, i pučanstvo kojem je osnovno zanimanje poljoprivreda, ali i ono koje se statistički prikazuje kao uzdržavano (umirovljenici i dr.) (tab. 3).

Do godine 1991. ekonomsko-demografska struktura se znatno promijenila. Malobrojno aktivno stanovništvo bavi se poljoprivredom i trgovinom, a tek manji dio i pomorstvom. Udio zaposlenih u primarnom sektoru, prije svega u poljoprivredi i ribarstvu, razmjerno je nizak. To samo po sebi ne bi bilo veći problem (imajući u vidu

tendencije u razvijenim zemljama), ali poljoprivredna proizvodnja i korištenje šuma na otoku su uglavnom ekstenzivni, zahtijevaju veći broj radne snage, a ona se "novači" gotovo isključivo iz starijih dobnih skupina, ili od doseljenih radnika. Nije pretenciozan zaključak kako se najvećim dijelom preostalom poljoprivredom na otoku bave najviše umirovljenici. Starije stanovništvo ne može, a jednim dijelom i ne želi primijeniti mjere suvremene agrotehnike i novije spoznaje o uzgoju određenih poljoprivrednih kultura. Perzistentnost se očituje u tradicionalnom načinu obrade zemljišta, uzgojem autohtonih i "tradicionalnih" kultura s malim godišnjim prinosima i sl. Inovacijski procesi uglavnom se zaustavljaju na granicama (mocirama) okućnica u samim naseljima. Isto se tako, znatno smanjio broj zaposlenih u ribarstvu.

Tab. 3. Struktura djelatnog stanovništva prema području djelatnosti 1971. i 1991.

Tab. 3 Structure of active population after activity domain in 1971 and 1991

Gospodarske djelatnosti	1971.		Gospodarske djelatnosti	1991.	
	aps. broj	udio (%)		aps. broj	udio (%)
poljoprivreda i ribarstvo	108	45,0	poljoprivreda i šumarstvo	11	2,8
šumarstvo	-	0,0	industrija i rudarstvo	2	0,5
industrija i rudarstvo	3	1,3	građevinarstvo	1	0,2
građevinarstvo	-	0,0	obrtništvo i osobne usluge	4	0,9
zanatstvo	9	3,8	trgovina	10	2,6
trgovina i ugostiteljstvo	5	2,0	ugostiteljstvo i turizam	-	0,0
promet	10	4,2	promet i veze	3	0,8
kultura i socijalne djelatnosti	2	0,8	obrazov., kult., znanost i inf.	2	0,5
društvene djelatnosti i službe	-	0,0	zdravstvo i socijalna skrb	1	0,2
ostalo i izvan djelatnosti	7	2,9	uprava, udruge, fondovi	1	0,2
ukupno zaposleni u domovini	144	60,0	ukupno zaposleni u domovini	35	8,6
na privr. radu u inozemstvu	96	40,0	na privr. radu u inozemstvu	367	91,4
Ukupno	240	100,0	Ukupno	402	100,0

* Razredba djelatnog stanovništva prema djelatnostima nije bila ista pri popisu iz 1971. i popisu iz 1991. Primjerice, 1971. nisu zasebno registrirani djelatni u turizmu, ali je popisano i stanovništvo na privremenom radu u inozemstvu. Nažalost, nisu obuhvaćeni najnoviji popisni podaci (za 2001.) jer do objave ovog rada nisu službeno objavljeni.

Izvor: Popis stanovništva, SZS, 1971.; Popis stanovništva, DZS RH, 1991. (1994.).

Socijalno prestrukturiranje stanovništva otoka Oliba očituje se i u promjeni strukture kućanstava (domaćinstava). Godine 1971. bilo je 19,1% samačkih kućanstava (koja, prema tome, nisu obitelji), a 2001. taj se udio povećao na 26,5%. Danas dakle, 1/4 kućanstava Oliba čine samci. Uglavnom su to osamljena kućanstva u kojima žive stariji stanovnici (udovice i udovci), čiji su mlađi članovi obitelji iselili s otoka ili su osnovali

vlastita domaćinstva na samom otoku (što je rjeđe). Isto tako, manji dio samačkih domaćinstava, posebno u novije vrijeme, predstavljaju neoženjeni muškarci i neudane žene. Godine 1971. prosječna olipska obitelj imala je 4,2 člana, a 2001. 3,2 člana. Obitelji s većim brojem članova (7, 8 i više) na Olibu danas nema.

Za usporedbu: godine 2001. u Zadarskoj županiji prosječna je obitelj imala 3,6 člana, a isto (!) je bilo i u cijeloj Hrvatskoj. U Zadarskoj je županiji iste godine bilo 19,9%, a u cijeloj državi 22,5% samačkih kućanstava.

Suvremene mijene gospodarstva otoka Oliba

Poljoprivreda i šumarstvo

Suvremeno gospodarstvo otoka u okviru primarnog sektora čine poljodjelstvo i šumarstvo. O bogatoj poljoprivrednoj tradiciji svjedoče i brojni toponimi, tj. leksemi iz područja obrade zemljišta i šumarstva (npr. lazi, doci, garine, požari i dr.). Toliko toponima iz sfere agrarnih djelatnosti nema ni na jednom drugom zadarskom otoku (SKRAČIĆ, 1996.). Zanimljivo je da unutar silbanske otočne skupine postoje znatne razlike u gospodarstvu te pojedinim socio-ekonomskim i geoetnološkim značajkama stanovništva. Dok su Olibljani tradicionalno više stočari (još se u 12. st. spominje Olib zbog svojih pašnjaka; PULIŠIĆ, 1929.), zemljičnici (posebice od 15. st.), stanovnici Silbe bavili su se pomorstvom (a danas turizmom), a stanovnici Premude ribarstvom i pomorstvom. Poljoprivreda je, za razliku od Oliba, unatoč sličnim prirodno-geografskim uvjetima, na Silbi i Premudi bila tek dopunska djelatnost. Na tu je činjenicu upozorio već i I. Rubić (1952.) objašnjavajući te razlike, uz ostalo, tzv. geopsihološkim razlozima. Naime, Olib su sredinom 15. st. u bijegu pred Osmanlijama naselili prognanici iz vrličkog kraja u blizini izvora Cetine. O tome postoje i onodobni zapisi tadašnje župne crkve sv. Stošije (PULIŠIĆ, 1929., STAREŠINA, 1978.). Doseljenici su se tradicionalno bavili zanimanjima iz svoje postojbine i teško su se privikli uvjetima života uz more i na moru. Očito je da bi se uistinu tako dijelom mogle tumačiti razlike u socio-ekonomskom pristupu žitelja Oliba i Silbe otočnom krajoliku i pripadajućem akvatoriju na razmaku od samo jednog kilometra.

Poljodjelstvo je na otoku uglavnom samoopskrbno, a manje je usmjereno na tržište. Tradicionalni su uzgoj žitarica (pšenica, ječam) i repe (koji se gasi u 20. st.), uzgoj raznih povrtnica i grahorica, koji je bitno smanjen i izmijenjen te posebno uzgoj maslina i loze. Maslinama su pokrivene znatne površine otoka, ali se danas obrađuju u najplodnijim zonama otoka, uglavnom u neposrednoj blizini naselja. Plodovi se prerađuju u mjesnoj uljari. Uglavnom se uzgajaju domaće sorte (oblice, dužice, drobnice), a rjeđe talijanske i grčke sorte (levantinke i sl.). Dok se sredinom 20. st. obrađivalo oko 18 000 stabala masline, koje su prosječno rađale obilno plodom i proizvedenim uljem (oko 500 hL), godine 2001. na oko 3% površine otoka pod maslinicima obrađivano je jedva polovica od ukupnog broja maslina. U 20. st. je djelovala i Uljarska zadruga (FORETIĆ, 1974.). Uzgoj se maslina sve više napušta. Vinogradarstvo je gotovo potpuno napušteno. Značajna proizvodnja od 16. do početka 20. st. davala je viškove vina i za izvoz s otoka - u Zadar, Veneciju, Trst, Rijeku, Sali, Novigrad, Obrovac i dr. (STAREŠINA, 1978.). Mnogi otočni nazivi terena ukazuju na nekadašnju ili suvremenu poljoprivrednu namjenu: Puški dilac, Grandov dilac, Poljine, Bela dugača, Sinišće, Garina, Donje starine, Bilina (vinogradi s

bijelim groždem), Uklaje (bivši vinogradi), Mošnjak (vinograd), Puačova tarsina, Karšuljevo tarsje, Hanzine zasade, Dugonjiva, Čisti laz, Zasada, Laz, Dugočaj, Pičine, Dovčina, Dimnice, Stare dimlice (*dimnjica*, *dimlica* i sl., na "dimove" podijeljeni stari pašnjaci; usporedi SKOK, 1950.), Škrabunjev kosir, Kruševac, Plasine (*plasa* je njiva).

Stočarstva na otoku danas gotovo i nema. Nažalost, prekinut je tisućljetni tradicionalni uzgoj ovaca i proizvodnja ovčjeg sira po kojemu je Olib, prema podacima iz prošlih stoljeća (STAREŠINA, 1978.) i kazivanju starijih mještana, bio nadaleko poznat. U 16. st. spominje se 104 orna vola i krava s teladi 35 (to je bila, danas nestala autohtona pasmina, jedva veća od koza) (STAREŠINA, 1978.). Sredinom 18. st. zadarski plemić i vojni upravitelj zadarskih otoka Šimun Lantana navodi na otoku 104 vola za vuču (i oranje), 136 goveda te 1 290 ovaca i koza (*animali minuti*) i 56 magaraca (Državni arhiv Zadar, *Fond obitelji Lantana*, sv. 28, poz. 2, anagrafska tablica za 1759. godinu). U drugoj polovici 19. st. broj ovaca i koza popeo se na oko 4 000, pa su pojedine obitelji uzimale u najam susjedne otočiće oko Silbe, Lošinja i Premude za ispašu svojih stada (ČUKAR, 1970.). Broj ovaca je 1927. bio oko 3300 (SKRAČIĆ, 1996). Godine 1933. bila je osnovana Ovčarsko-mljekarska zadruga koja je, uz ostalo, organizirala plasman mljekarskih proizvoda (FIJO, 1959.). Sredinom 20. st. na Olibu se proizvodilo 150 kvintala (1 q = 100 kg) sira i oko 600 kg vune (RUBIĆ, 1952.), po kojima je Olib bio poznat gotovo kao i Pag. Godine 1957. na otoku je bilo 143 zadrugara (FIJO, 1959.). Poslije ukidanja općine Silba (1961.), ovčarstvo je ubrzano nazadovalo. Nestaju posljednja goveda, uzgoj koza je zabranjen, a smanjuje se i broj magaraca. Godine 1954. bilježi se 1340 ovaca, 109 magaraca, 39 mazgi, i 6 konja. Godine 1977. bilježi se tek 287 ovaca, 7 konja, 38 magaraca i 260 komada peradi, te nekoliko koza i svinja, a 1981. 263 ovce, 7 konja, peradi 130 komada, nešto magaraca i pokoja koza. Godine 1991. još je uvijek bilo 161 ovca, 4 konja, 2 svinje, 104 komada peradi, nešto magaraca i pokoja koza. Toponimi Pargon, Kozina, Jaraški plot, Volujaci, Osičine (nekoliko lokaliteta), Ljučev vosik (*osik*, *vosik* je staja), Bončićevo gubno (gumno), Nagnoji i dr.

U suvremenim okolnostima, zbog napuštanja poljoprivrede te zbog iseljavanja s otoka, sve je veći dio otoka zahvaćen procesom reforestacije, tj. pojavom socijalnog ugra. Najveći udio površina otoka jesu pašnjaci (50,11%) koji se sastoje od nižih grmolikih zajednica gariga i kamenjara s travnim zajednicama, sada već značajno zahvaćeni širenjem niskih oblika šume, te šume (37,34%). Valorizacija pašnjačkog prostora uglavnom je ekstenzivna. Lokalno stanovništvo prikuplja ljekovito bilje (kadulja /*Salvia officinalis*/, kantarion /*Hypericum perforatum*/, šćirenica /*Amaratus*/, koromač /*Anethum foenicum*/i dr.) ili bere plodove grmolikih sredozemnih biljaka i različitih povijuša, ponajviše planike (*Arbutus unedo*) i kupine (*Rubus ulmifolius*). Najstariji se stanovnici rjeđe bave pletenjem košarica i ribarskih alatki od šiblja mirte (*Myrtus communis*). Šuma se nekada koristila i za loženje prilikom procesa dobivanja vapna, kao i na mnogim drugim otocima zadarskog arhipelaga (Japlenica i dr.), premda u znatno manjoj mjeri nego na susjednim otocima (Ist, Škarda i Molat).

Gospodarenje šumskim bogatstvom, posebno hrastom crnikom (*Quercus ilex*) specifičnost je Oliba s obzirom na susjedne i sve hrvatske otoke. Crnikom je naročito obrastao središnji i južni dio otoka, ali sve više i sjeverni. Ni na jednom hrvatskom otoku "...ne gaji se i ne siječe tako racionalno šuma kao na ovom otoku." (FIJO, 1959.). Još je 1903. godine bila osnovana Drvarska zadruga Olib, jedina na hrvatskim otocima (RUBIĆ, 1952.), kasnije spojena s Potrošačkom zadrugom. Radi se o prebirkom načinu gospodarenja (BURA, 1955.). Olipskom crnikom redovno se opskrbljuje zadarsko tržište,

uglavnom za potrebe ogrjeva. U prošlosti velik se dio crnike izvezio i u Veneciju, Anconu, Chioggiu i druge talijanske luke, zatim Piran, Rijeku, Umag, Pag itd. Ukupno se polovicom 20. st. izvezilo 50-150 tona drva godišnje (FIJO, 1959.), a i danas se izvoze znatne količine, s obzirom da je otok sve obrasliji. Za transport crnike Olibljani su krajem 19. st. imali 12 većih brodova (FIJO, 1959.). Crnika se i danas planski siječe i pošumljava tako da krajolik nije devastiran, čak što više, ovdašnja prebirna sječa može poslužiti kao uzor za druge, također crnikom obrasle otoke. U otočnoj toponimiji biljni je pokrov (ili njegova upotreba) ostavio mnogo tragova (Dub, Dupalj, Magriž, Požar, Komorova starina, Bošci, Srbić, Divlja Smokva, Donje garmlje, Zmorašnji gaj, Južnji gaj, Grandova čarnika, Panjeva dražica, Gajina draga, Mogranjić, Japlenica, Planik, Planičić i dr.).

Šumski pokrov, posebno šumarci primorskoga i alepskog bora, danas je i dio turističke ponude otoka (očuvani prirodni krajolik, hladovina uz plaže, posebno uz uvale na SI obali otoka i sl.), a mogao bi dijelom biti uređen i u park-šumu.

Gospodarenje zemljištem znatno se promijenilo tijekom 20. st., a na to upućuje i usporedba katastarskih podataka o kategorijama korištenja 1930. i 2000. godine (tab. 4).

Tab. 4. Kategorije korištenja zemljišta na otoku Olibu 1930. i 2001.

Tab. 4 Land use categories on the Olib Island in 1931 and 2000

kategorija iskorištavanja	1930.		kategorija iskorištavanja	2001.	
	površina (ha)	udio (%)		površina (ha)	udio (%)
oranice	160	5,76	oranice	43,543	1,58
vrtovi	48	1,72	vrtovi	-	-
livade	44	1,58	voćnjaci**	86,696	3,17
vinogradi	655	23,57	vinogradi	11,314	0,42
pašnjaci	918	33,04	pašnjaci	1372,521	50,11
šume	771	27,74	šume	1022,777	37,34
ukupno plodno zemljište	2596	93,41	ukupno plodno zemljište	2536,851	92,62
ukupno neplodno zemljište*	183	6,59	ukupno neplodno zemljište*	201,939	7,38
UKUPNO	2779	100,00	UKUPNO	2738,790	100,00

Izvor: za 1930. L. Marčić, 1930.: 547.; za 2001. podaci Uprave za katastar – Zadar, 2002.

* pod neplodnim zemljištem podrazumjevaju se dvorišta, ceste, putovi, vode, zemljišta pod zgradama i ostala zemljišta

** voćnjake (i maslinike) L. Marčić 1930. nije izdvojio kao zasebne kategorije korištenja zemljišta, a usporedbom s novijim podacima moguće je zaključiti kako je te kulture vjerojatno svrstao u kategoriju "vrtovi".

Posjedi su isparcelirani u velik broj malih posjeda. Rascjepkanost i međusobna udaljenost obiteljskih zemljišnih posjeda onemogućuje učinkovitiju poljoprivrednu proizvodnju. Problem su i posjedovni odnosi. Velik dio baštinka zemlje na Olibu živi u inozemstvu i onemogućuje diobu vlasništva te obradu posjeda rodbini koja živi na Olibu. Uz navedene razloge i dobni je sastav stanovništva važan generator problema u agraru otoka. Ima, međutim, nekoliko prednosti koje bi se mogle iskoristiti u razvoju poljoprivrede na otoku. Svakako, poljoprivredu bi trebalo poticati sustavnim mjerama države i lokalne zajednice, počevši od okrupnjavanja posjeda, imovinsko-pravne regulative do balansiranja poljoprivredne proizvodnje i potrošnje. Blizina potencijalnog

tržišta (Zadra) ponajprije je poticaj razvoju uzgoja pojedinih povrtnica i voća (osobito masline), te proizvodnji sira. Osim toga, tijekom turističke sezone potrošnja se prehrambenih namirnica povećava i na samom otoku. Žalosno je što se većina prehrambenih proizvoda dovozi s kopna. Na otoku postoje i razmjerno dobre mogućnosti razvitka ekološke poljoprivrede, odnosno proizvodnje zdrave hrane bez pesticida i drugih kemijskih preparata. S time se smanjuju prinosi, ali se postiže nenadoknativa kvaliteta.

Današnja Poljoprivredna zadruga koordinira poslovima nekadašnjih zadruga na otoku (Ovčarsko-mljekarske, Uljarske, Drvarske, Potrošačke), a posjeduje trgovinu mješovite robe i jedan ugostiteljski objekt. Ona je jedan od preostalih aktivnijih ostataka nekadašnjeg zadrugarstva na otocima, koje je velikim dijelom pridonosilo razvitku gospodarstva te obrazovanju zemljoradnika, a zamrlo je u mnogim naseljima ukidanjem nekadašnjih otočnih općina.

Deagrarizacija ima i mnoge negativne sociološke posljedice. Poljoprivredne djelatnosti tradicionalno su bile prigode za druženje, poslovi su se obavljali tradicijski, gotovo ritualno, uz primjenu starih običaja, alatki i sl. Tu bi kulturnu baštinu bilo dobro sačuvati ne samo kao dio turističke ponude već i kao spomen na višestoljetni kontinuitet mediteranske civilizacije na otoku.

Ribarstvo

Olibljani se nisu toliko isticali kao ribari, a u vodama oko Oliba više su lovili stanovnici okolnih otoka, pa čak i iz udaljenijih mjesta, naročito Kaljani. U prošlosti su se lovile gire (manule), i to na lovištima Žali i oko Morovnika. Plava riba lovi se pretežno na sjevernom dijelu (Plasine) plivaricama, a oko braka Skala, oko Planika i Planičića i u. Stanac zagonicom i ludrom. Manje mreže, stajačice, parangali, vrše, skosavice i dr., upotrebljavaju se posvuda. Skuše i tune se rijetko pojavljuju, a plavica je nešto više, također se duže zadržavaju na sjevernoj strani otoka. Malobrojna toponimija vezana za ribolov (Tratica, Mljohave trate), potvrđuje ribolov ima samo lokalno značenje. Pokušaji da se uvedu stajačice za lov srdela poč. 20. st., prestali su prije Drugog svjetskog rata (BASOLI, 1960.).

Tercijarne djelatnosti

Tercijarne su djelatnosti sve značajniji segment gospodarskog razvitka otoka. Ponajviše se razvijaju turizam, ugostiteljstvo, promet i trgovina.

Nekadašnje **brodarstvo i pomorstvo** otoka, koje se osnivalo na tradicionalnoj jedrenjačkoj plovidbi slično je, ali u manjoj mjeri istaknuto, kao i na susjednim otocima Silbi, Premudi i Lošinju. Nekoliko paruna u 17. i 18. st. raspolagali su vlastitim plovilima, a krajem 19. st. Olib je imao i malu flotu od 12 jedrenjaka, koja postupno zamire do Prvoga svjetskog rata (FIJO, 1959.). Kasnije se olipska flota oporavlja s plovnim jedinicama male obalne plovidbe (7 plovila 1925. g.), opet zamire (3 plovila 1934.), i opet oporavlja registracijom jednog broda velike obalne plovidbe i jednog male (1936.). Neki su Olibljani bili dioničari brodova registriranim u Istu, Molatu i dr. Poslije Drugog svjetskog rata Olibljani su povremeno raspolagali s po jednim do dva manja broda obalne plovidbe, uglavnom za potrebe prijevoza drva (FIJO, 1959.). Dobra crnika omogućavala je i manju brodogradnju, kao i izradu pojedinih brodskih dijelova. Danas Olibljani raspolazu samo s malim plovnim jedinicama (barke).

Osim vlasnika brodova i pojedini su mještani plovili na jedrenjacima, pa pomorci čine dio zaposlenih naročito u 19. i 20. stoljeću. Npr. od 1923. do 1966. bilo je izdano u Olibu 144 pomorskih knjižica, što s obzirom na broj stanovnika nije bio osobito velik broj, posebice u usporedbi s mnogim drugim naseljima zadarske regije (FIJO, 1959., FIO 1968.). Danas je broj pomoraca na Olibu razmjerno malen jer se radi o ostarjelom pučanstvu s razmjerno malim brojem djelatnih osoba.

I dok brodarstvo i pomorstvo nisu ostvarili značajniji pomak u drugoj polovici 20. stoljeća, razvoj **turizma** bio je nešto uspješniji, premda nisu iskorišteni svi potencijali otoka. Naime, na razvoj turizma otoka utječu brojni prirodni i društveni činitelji. Turizam je na Olibu počeo svoj razvoj kasnije i znatno manjim intenzitetom nego na susjednoj Silbi. Godine 1971. Olib je posjetilo 861 turista, od toga 143 stranca, koji su ukupno ostvarili 7540 noćenja. Do 1975. broj turista je uglavnom varirao između 650 i 1000, ali je broj noćenja gotovo udvostručen (14146) kao i udio stranaca među posjetiteljima, što znači da su turistički učinak i dužina boravka (8,8 dana 1971., 15,6 dana 1975.) znatno poboljšani, gotovo udvostručeni. Do 1978. broj noćenja je u stalnom povećanju (25447), a zatim uz manji pad (22374, 1981.; v. tab. 5.), doživljava ponovno zamah 1982. i 1983.

Tab. 5. Kretanje broja turista i broja noćenja na otoku Olibu od 1981. do 2001. godine
Tab. 5 Number of tourists and overnights on the Olib island 1981-2001

Godina	Broj turista	Broj noćenja		noćenja po turistu	Godina	Broj turista	Broj noćenja		noćenja po turistu
		ukupno	strani				ukupno	strani	
1981.	1828	22374	6104	12,2	1991.				
1982.	2786	36420	7891	13,0	1992.				
1983.	2699	35321	8657	13,0	1993.	-	-	-	-
1984.	2084	27740	6884	13,3	1994.				
1985.	2616	32026	7561	12,2	1995.				
1986.	2356	37441	6870	15,9	1996.*				
1987.	1878	32110	13853	17,0	1997.	1552	10281	1156	6,6
1988.	1566	21510	5772	13,7	1998.	1631	10333	1075	6,3
1989.	1028	14163	3884	13,7	1999.	1686	6036	1397	3,6
1990.	439	7552	-	17,2	2000.	2221	6571	1929	2,9
					2001.	1725	6075	1474	3,5

Izvor: podaci Odsjeka za statistiku Službe za gospodarstvo Ureda državne uprave u Županiji zadarskoj

* u razdoblju od 1991. do 1996. na Olibu nije registriran niti jedan turist (!)

Turistički je promet na otoku, uglavnom zbog ljetovanja brojnih Olibljana koji žive u SAD-u i manjim dijelom dolaskom stranih i domaćih turista, bitno je napredovao. Od 1986. broj turista rapidno opada, premda je sljedeće, 1987. zabilježen najveći posjet stranaca. Godine 1989. promet je više nego prepolovljen, a u prvoj polovini 1990-ih se i ne bilježi. Kolebljivo kretanje turista tijekom 80-ih povezan je s općom konjunkturu turizma na Sredozemlju (iz emitivnih područja turisti odlaze u različite receptivne zemlje ili različite dijelove receptivnih zemalja radi bolje ponude, bolje promidžbe i sl.), dok je prva polovina 90-ih obilježena Domovinskim ratom, razdobljem teških ratnih stradanja zadarskog kraja uslijed srbočetničke agresije na Hrvatsku. Broj se turista postupno povećava krajem 90-ih. Statistički registriran maksimum bio je 2000. god., kada se broj

turista gotovo približio prijratnim vrijednostima. Međutim, znatno je opao prosječan broj noćenja po turistu, ponajprije zbog činjenice da je velik dio turista (nautičara) prenoćio tek jednu noć na jahti u olipskoj luci. Veliko smanjenje prosječnog broja noćenja upućuje na zaključak kako je smanjen broj olipskih iseljenika iz SAD-a, koji sve rjeđe za ljetovanje biraju mjesto svoga podrijetla.

Uz privlačne čimbenike, ponajprije očuvani prirodni krajolik te bogati kulturno-povijesni sadržaji važna je i dostupnost (veze sa Zadrom i sa susjednim otocima, posebno ljeti), infrastruktura (u prvom redu opremljenost smještajnih kapaciteta, ali i cijeli kompleks uslužnih djelatnosti) te smisljena turistička ponuda i njena promidžba. Još uvijek se turistička ponuda svodi na kupališne i nautičke sadržaje, ali u novije vrijeme mjesni odbor te županijska turistička zajednica osmišljavaju kompleksnije sadržaje turističke ponude, koji bi trebali obogatiti turističku ponudu te produžiti turističku sezonu. Slabo su turistički eksploatirana (bolje: potpuno su nepoznata) i antička arheološka nalazišta u predjelima uvala Banjve i Uvale sv. Mikule te ostaci gradine u središnjem dijelu otoka. Razvoj turizma ponajviše sputava problem vodoopskrbe otoka.

Na otoku su 2001. bila registrirana tri privatna ugostiteljska objekta (*Amfora*, *Sidro* i *Fuštrovi dvori*) te restaurant Poljoprivredne zadruge. Većih smještajnih kapaciteta nema, ali pojedina kućanstva te ugostiteljski obrti (*Amfora*) pružaju usluge smještaja na principu polupansiona. Velik dio smještajnih kapaciteta pripada Olibljanima koji žive i rade u iseljeništvu (najviše u SAD-u), a turističke ih statistike često ne uključuju. Takvih je objekata u naselju gotovo 100, ali, prema navodima iz Turističke zajednice Grada Zadra (koja ordinira i područjem otoka Oliba), nisu registrirani kao turistički resiptivni kapaciteti.

Otok je značajno posjećen nautičkim plovilima koja se zadržavaju po privlačnim uvalama naročito ljeti, kao i u samoj Luci gdje je organizirano privezište za turističke brodice, pa nautičari u Olibu noće, posjećuju ugostiteljske objekte i opskrbljuju se.

Prostornim planom Zadarske županije (2001.) predviđena je izgradnja manjeg turističkog središta u Olibu sa smještajnim kapacitetom od 500 postelja i s nautičkom lukom kapaciteta 200 vezova.

Prometna povezanost otoka, posebice s regionalnim središtem – Zadrom, ključna je za društveno-gospodarski razvitak otoka. Otok je tijekom godine povezan jednom dnevno brzim katamaranom, koji prometuje na pruži Zadar – Olib – Silba – Premuda (i obrnuto), pa su tako moguće i svakodnevne veze s navedenim susjednim otocima. Ljeti se uvode, po potrebi, izvanredne pruge te trajektna pruga za putnike i teret (i rijetka vozila). Međutim, postoje i određeni problemi. Primjerice, brodar "Jadrolinija" naplaćuje istom cijenom put od Zadra do Oliba (i obrnuto) kao i između Oliba i susjednih, znatno bližih, otoka Silbe i Premude, putovanje trajektom je predugo (od Zadra do Oliba, bez pristajanja u drugim lukama, putovanje traje više od 3 sata!) i sl. Time se ne potiče međusobno povezivanje otoka, a druga alternativna veza ne postoji kao npr. na lošinjskim, šibenskim i dubrovačkim malim otocima. Otočani su primorani svoje aktivnosti radnim danima na pravcu Zadar – Olib ostvariti po zadanom tempu: rano ujutro putuje se u Zadar, a povratak na otok moguć je tek u poslijepodnevnom satima.

U ljetnoj sezoni obično se uvodi i posebna brodska pruga iz Rijeke prema Rabu, Novalji, Olibu i Silbi.

Poseban vid povezivanja je unutarotočno povezivanje šumskih i poljoprivrednih lokaliteta, lučica i lokava s naseljem. Budući da je otok nizak, a mnogi mjesni putovi široki i preko 2 m, dobar dio ih je prilagođen za prolaz jednoosovinskih malih traktora s

prikolicom (freza), što omogućava pristup mnogim površinama na otoku. Zanimljivo obilježje mnogih potova je postojanje *brunala*, tj. otvorenih, često obzidanih kanala uz jednu ili obje strane puta, za prolaz kišnice i usmjeravanje vode prema lokvama ili vinogradima i maslinicima.

Tab. 6. Broj prevezenih putnika i vozila na brodskoj i trajektnoj pruzi Zadar – Olib od 1998. do 2001. godine

Tab. 6 Number of passengers and vehicles on the ship and ferry line Zadar – Olib 1998-2001

Godina	Broj putnika	Broj vozila	Godina	Broj putnika	Broj vozila
1998.	11259	121	2000.	13972	304
1999.	14549	180	2001.	14196	360

Izvor: podaci Odjela za statistiku *Jadrolinije* – Rijeka, 2002.

Elementi infrastrukture uvelike uvjetuju gospodarski razvoj. Otok je gotovo u potpunosti elektrificiran, izgrađena je i telefonska mreža, ali najveći infrastrukturni problem predstavlja vodoopskrba. Otočani se vodom opskrbljuju iz betoniranih vodospremnika (gusterni), a za potrebe poljoprivrede rjeđe se koristi i voda slabije kvalitete iz brojnih otočnih lokvi.

Djelatnosti kvaratnog sektora nisu dovoljno razvijene. U mjestu je izgrađena osnovna škola, ali učenika više nema pa se nastava ne održava.

Olib ima zdravstvenu ambulantu, a liječnik opće prakse dolazi jednom tjedno sa Silbe. Za specijalističke preglede i operacije otočani idu u zadarsku opću bolnicu. U hitnim slučajevima do intervencije liječnika treba čekati više od sata, ali usluge prijevoza do Zadra nerijetko nesebično pružaju gliseri (brza plovila) zadarske lučke kapetanije i pomorske policije.

Perspektive i dileme razvoja

Suvremena demografska situacija te gospodarska obilježja upućuju na potrebu žurnog planiranja revitalizacije otoka, tj. oživljavanja prostoru svojstvenih društveno-gospodarskih djelatnosti, koje bi trebale rezultirati pozitivnim demografskim, ali i ukupnim socio-ekonomskim procesima ovog problemskog područja (prema NEJAŠMIĆ, 1991., PEJNOVIĆ, 1996.). Kao što je planirano za neka druga problemska područja u Hrvatskoj, primjerice za Liku (PEJNOVIĆ, 1996.), na otoku je potrebno poticati pronatalitetnu i (realniju) redistributivnu populacijsku politiku, multisektorski gospodarski razvoj koji će biti primjeren mogućnostima i potrebama otočnog stanovništva te planski poticati koherentnu prostorno-funkcionalnu organizaciju otočnog prostora. Mjere je potrebno provesti promptno jer na njih uskoro na otoku neće imati tko reagirati!

Otok Olib je prostor u kojem stanovništvo izumire. Postavlja se zbog toga pitanje populacijske politike, koja bi mogla i trebala poboljšati negativne demografske procese. U Hrvatskoj, čini se, nije moguće ozbiljnije kalkulirati s pronatalitetnom politikom, barem ne kratkoročno, jer ne postoji sociološko i gospodarsko ozračje koje bi potaklo obitelji za povećanje broja djece. Realnija bi bila redistributivna politika, premda u državi, pa tako i na otoku Olibu postoje ozbiljne zapreke planskom razmještanju

stanovništva. Postavlja se, naime, pitanje koje bi stanovnike trebalo naseliti na otok (nezaposleni u gradovima?, prognano stanovništvo iz BiH?), ali i komplicirani imovinsko-posjedovni odnosi na otoku. Na otoku nema zemljišta u državnom vlasništvu, koje bi bilo moguće podijeliti možebitnim doseljenicima, a za zaposlenje u nepoljoprivrednim gospodarskim djelatnostima tom su stanovništvu potencijalni konkurenti autohtono otočno stanovništvo. Izbor mjesta življenja ovisi o brojnim čimbenicima, ponajprije o trenutnom gospodarskom stanju, društvenim prilikama i sagledivom životnom perspektivom (PULJIĆ, 1996.). U posljednjih desetak godina na otok su doselili protjerani Hrvati iz BiH, i to na osnovi privatne inicijative izgnanih osoba. Kupuju nekretnine, a dio ih se počeo baviti šumarstvom i turizmom.

Jedna od najvažniji mjera koje bi trebale postaviti temelj svakoj planiranoj aktivnosti otoka je trajno rješavanje vodoopskrbe. Prostorni plan Zadarske županije predviđa izgradnju vodovodnog sustava otočnog dijela zadarske regije. Olib bi se spojio u zadarski vodovodni sustav preko otoka Ugljana, Sestrinja, Rivnja, Molata i Ista. Taj posao je, zbog same prirode trase, zahtjevan, ali nadasve opravdan.

Multisektorski gospodarski razvoj na otoku trebao bi se temeljiti na komplementarnom razvoju tržišno orijentirane poljoprivrede, ribarstva, obrta, turizma i ugostiteljstva. Na otoku postoje mogućnosti razvitka organsko-ekološke poljoprivrede, koja unatoč trenutačno određenoj ekskluzivnosti, ima budućnost. Ta bi poljoprivreda bila orijentirana prema opskrbi ugostiteljskih objekata na otoku te urbanih tržišta na kopnu. (Potrebno je ovdje istaknuti kako se na stolovima otočnih restorana turistima poslužuje kompot iz konzervi te uvozno suho voće i druge uvozne slastice, a na otoku su zapuštene smokve, vinogradi, ne proizvode se više pekmezi od smokava, magunja i sl. – to je, uostalom, uobičajeno na cijelom hrvatskom Jadranu). Tako orijentiranoj poljoprivredi u primarnom sektoru treba pridružiti i gospodarenje šumom, po mogućnosti i za potrebe drvne industrije, a ne samo za ogrjev.

Pokretanje profitabilnoga umjetnog uzgoja kvalitetne bijele ribe u Grondovoj drazi u Uvali sv. Mikule na JZ obali otoka u skladu je s trendom povećane potrošnje ribe, kvalitetne i zdrave prehrambene namirnice. Uzgoj nije intenzivan i ne zahvaća velik dio otočnog akvatorija pa, za sada, nije važniji izvor onečišćenja okoliša.

Evidentno je sve veće značenje turizma i ugostiteljstva. Primarni sektor trebao bi omogućiti opskrbu osnovnim prehrambenim proizvodima, ali pojedini tradicionalni poljoprivredni poslovi predstavljaju i dio turističke ponude, posebno u okviru agroturizma.

Proizvodno i uslužno obrtništvo na otoku ima dugu tradiciju. Pitanje je danas funkcionalnosti starih obrta (izrada brodica, manjeg kućnog namještaja, ribarskog alata i dr.). Možda bi trebalo promišljati o disperziji nekih manjih industrijskih pogona iz Zadra, ali to bi trebali biti pogoni tzv. "čiste" industrije, koja ne bi narušavala labilnu ekološku ravnotežu na otoku i koja ne bi zauzimala (i devastirala) veće površine na otoku. Primjer tvrtke *Strojno žbukanje MDI*, koja se bavi obnavljanjem starih kuća te izgradnjom novih stambenih objekata na otoku upućuje na koristan suodnos građevinarstva i turizma.

Planiranje prostornog uređenja otoka treba prilagoditi načelima koji će pridonijeti koherentnoj prostornoj organizaciji ovog dijela zadarskih otoka. Činjenica je da se društveno-gospodarske aktivnosti fokusiraju na Olibu susjednom otoku Silbi, koji i novi prostorni plan županije prepoznaje kao potencijalno razvojno središte za silbansku otočnu skupinu, ali trebalo bi ravnomjernije razvijati sva otočna naselja unutar te grupacije zadarskih otoka. Pri tome je ključno prepoznati mogućnosti i potrebe razvitka

svakog naselja, pa tako i Oliba, što bi rezultiralo funkcionalnom integracijom zadarske regije.

Zaključak

Otok Olib je ruralan prostor u kojem prevladavaju procesi deagrarizacije i depopulacije. Depopulacija uvjetuje potpuno socio-ekonomsko izumiranje otoka. Zbog toga je potrebno čim prije isplanirati revitalizaciju otoka. Pokušaj planskog razvoja, utemeljenog na *županijskom prostornom planu*, predstavlja dobar okvir za detaljnije promišljanje o budućnosti otoka.

Otok Olib je od 1948. do 2001. izgubio 83,9% stanovništva. Prirodno kretanje stanovništva već je desetljećima negativno, a dijelom ga u konačnoj demografskoj bilanci ublažava useljavanje u posljednjem desetljeću (1991.-2001.). Narušena je i dobno-spolna struktura prema kojoj je stanovništvo otoka regresivno. Promjene stanovništva, temeljnog čimbenika gospodarskog razvitka, upućuju na probleme u budućem razvitku otoka.

Deagrarizacija i depopulacija rezultiraju socijalnom pokretljivošću stanovništva, ali i dubljim i dugoročnijim socio-geografskim posljedicama. Znatno se transformira i ruralni pejzaž. Socijalni ugar u fizionomiji otoka prepoznatljiv kao prirodnom sredozemnom vegetacijom obrasle nekadašnje obradive površine, zahvaća sve veće površine na otoku. Gotovo 50% površine otoka čini katastarska kategorija pašnjaka, a stočarstva na otoku više nema!

Stanovništvo i gospodarstvo otoka koncentrirano se uz obalu olipske luke. U toj se zoni mijenja tradicionalna arhitektura i grade se moderne vikendice (često bez previše graditeljskog umijeća). U središnjem dijelu naselja nalazi se i velik broj starih kuća, koje su neobnovljene, i to uglavnom zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa.

Redistributivnom populacijskom politikom trebala bi se poboljšati demografska situacija na otoku. Usporedo s time potrebno je promicati multisektorski gospodarski razvoj, koji bi se trebao temeljiti na komplementarnom razvoju tržišno orijentirane poljoprivrede, ribarstva, obrta, turizma i ugostiteljstva.

Zahvale

Autori članka zahvaljuju ustanovama i tvrtkama Republike Hrvatske i Zadarske županije, koje su omogućile korištenje statističkih podataka, poimenice: Odjelu za statističke informacije i dokumentaciju i Odjelu za demografiju Državnog zavoda za statistiku – Zagreb, Odsjeku za statistiku Službe za gospodarstvo Ureda državne uprave u Županiji zadarskoj, Upravi za katastar – Zadar, Turističkoj zajednici Grada Zadra (posebno direktoru prof. Josipu Vrsaljku) i Odjelu za statistiku brodara *Jadrolinija* – Rijeka.

IZVORI I LITERATURA

- BATOVIĆ, Š. (1973.): *Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju*, Diadora 6, Zadar, 5-165.
BASOLI, I. (1960.): *Ribarstvo sjeverozapadnih zadarskih otoka*, Morsko ribarstvo 1, Rijeka.

- BURA, D. (1955.): *Prebirni način gospodarenja u niskim privatnim šumama crnike (Quercus ilex) na otoku Olibu*, Šumarski list 5-6, Zagreb, 156.
- CIFRIĆ, I. (2001.): *Ruralni metabolizam*, Socijalna ekologija 10, br. 1-2, Zagreb, 27-40.
- CRKVENČIĆ, I. MALIĆ, A. (1988.): *Agrarna geografija*, Školska knjiga, Zagreb.
- CUKAR, K. (1970.): *Prošlost Oliba*, Olib.
- CVITANOVIĆ, A. (1989.): *Otok Iž*, Veli Iž.
- Državni arhiv Zadar, *Fond obitelji Lantana*, sv. 28, poz. 2, anagrafska tablica za 1759. godinu.
- FIO (FIO), O. (1959.): *Pomorstvo otoka Oliba*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 4-5, Zagreb, 239-259.
- FIO (FIJO), O. (1968.): *Analiza porijekla i kretanja ponude radne snage u brodarstvu u Zadarskom pomorskom okrugu za razdoblje 1947.-1966. godine*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 15, Zagreb, 113-139.
- FILIP, A. R. (1960.): *Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka, II. dio*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 6, Zagreb, 137-178.
- FILIP, A. R. (1984.): *Hidronimija zadarskih otoka*, Onomastica Iugoslaviae 11, JAZU, Zagreb, 154.
- FORETIĆ, D., (1974.): *Otoci zadarskog arhipelaga u vremenu od 1860. do 1940.*, Zadarsko otočje – zbornik radova, Narodni muzej, Zadar, 209-229.
- FRIGANOVIĆ, M. (1962.): *Suvremeni geografski problemi naših otoka*, Geografski horizont 1-2, Zagreb, 30-41.
- FRIGANOVIĆ, M. (1990.): *Demogeografija – Stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb.
- KRALJEV, D., GAJIĆ-ČAPKA, M. i ZANINOVIĆ, K. (1995.): *U okrilju sunca i mora. Klimatska monografija Zadra*, Zadar.
- LUČIĆ, I. (1986.), *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, Latina et Graeca, Zagreb, pp 472.
- MAGAŠ, D. (1996.): *Županija zadarsko-kninska*, Zadar.
- MAGAŠ, D. (1997.): *Les Iles de la Croatie, Principales caractéristiques géographiques et géopolitiques*, Vivre Dans une Ile, Une géopolitique des Insularités, L'Harmattan, Paris, 37-48.
- MAGAŠ, D. (1998.): *Osnove geografije Hrvatske*, sveučilišna skripta, Zadar.
- MAGAŠ, D. (1999.): *Zemljopisnopovijesna obilježja Dugog otoka*, Zbornik Dugi otok (Zadarska smotra 1-2), Zadar 1993. (tisak 1999.), 11-44.
- MAGAŠ, D. (1999.): *Vode malih hrvatskih otoka i principi održivog razvoja*, 2. hrvatska konferencija o vodama, Hrvatske vode - od Jadrana do Dunava – Zbornik radova, Dubrovnik-Hrvatska, 19.-22. svibnja, Dubrovnik, 471-478.,
- MAGAŠ, D., BRKIĆ VEJMEKA, J. (2002.): *Small Croatian Islands – Aspects of the Ecotourism Development*, The Changing Coast, Vol. 1, Littoral 2002, 6th International Symposium, EUROCOAST, 22-26 September Porto, 2002, Proceedings, 241-246.
- MAGAŠ, D., FARIČIĆ, J. (1999.): *Prirodno-geografska obilježja otoka Rave u zadarskom arhipelagu*, Geoadria 4, Zadar, 33-60.
- MAGAŠ, D., FARIČIĆ, J., SURIĆ, M. (1999.): *Prirodno-geografska obilježja otoka Premude u zadarskom arhipelagu*, Geoadria 4, Zadar, 61-88.
- MAGAŠ, D., J. BRKIĆ VEJMEKA, FARIČIĆ, J. (2000.): *New Geographic Concepts of Developing Tourism on the Small Croatian Islands*, Conditions of the Foreign Tourism Development in Central and Eastern Europe, Vol. 6., Wrocław, 2000., 239-269.
- MAGAŠ, D., FARIČIĆ, J., SURIĆ, M. (2000.): *Western Islands of the Zadar Archipelago (South Croatia) – Geographical Problems of the Coastal Development and Engineering*, Littoral 2000 Proceeding, Periodicum Biologorum, Vol. 102, suppl. 1, 147-156.
- MAGAŠ, D., FARIČIĆ, J., SURIĆ, M. (2001.): *Elafitsko otočje – fizičko-geografska obilježja u funkciji društveno-gospodarskog razvitka*, Geoadria 6, Zadar, 31-56.
- MAGAŠ, D., FARIČIĆ, J., SURIĆ, M. (2002.): *Geographical Bases of Evaluating the Coastline of Zadar Islands (Croatia)*, Littoral 2002, 6th International Symposium: The Changing Coast, Volume 3 – Zbornik radova, Porto, 139-143.
- MARČIĆ, L. (1930.): *Zadarska i šibenska ostrva*, Srpski etnografski zbornik: Naselja i poreklo stanovništva, knjiga 6, Beograd, 511-592.

- MARINOVIĆ-UZELAC, A. (2001.): *Prostorno planiranje*, Dom i svijet, Zagreb.
- Nacionalni program razvitka otoka*, Ministarstvo obnove i razvitka RH, Zagreb, 1997.
- Osnovna geološka karta 1 : 100 000*, list Silba, Savezni geološki zavod, Beograd, 1973.
- PEJNOVIĆ, D. (1996.): *Geografski aspekt revitalizacije depopulacijskih i ratom pogođenih područja Hrvatske na primjeru Like*, I. hrvatski geografski kongres – Zbornik radova, Zagreb, 255-273.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1971.*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1971.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1991.*, Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, 1991.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.*, Prvi rezultati po naseljima, Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, 2001.
- Prostorni plan Zadarske županije*, Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije, Zadar, 2001.
- PULIŠIĆ, V. (1929.): *Olib (ukratko i prosto sastavio jedan stari domorodac)*, Hrvatska katolička tiskarna, Preko.
- PULJIĆ, A. (1996.): *Problemi ruralnih područja u Hrvatskoj i potreba njihove brže obnove i razvitka*, Sociologija sela 3-4, Zagreb, 189-192.
- RUBIĆ, I. (1952.): *Naši otoci na Jadranu*, Odbor za proslavu Desetogodišnjice Mornarice (1942.-1952.), Split.
- RUPPERT, K., SCHAFFER, F., MAIER, J. i PAESLER, R. (1981.): *Socijalna geografija*, Školska knjiga, Zagreb.
- SKOK, P. (1950.): *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Jadranski institut JAZU, I i II, Zagreb.
- SKRAČIĆ, V. (1996.): *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug Split i Matica hrvatska Zadar, Split.
- SMOLJANOVIĆ, M., SMOLJANOVIĆ, A. i NEJAŠMIĆ, I. (1999.): *Stanovništvo hrvatskih otoka*, Split, 189-195.
- STAREŠINA, P. (1978.): *Razvoj otoka Oliba do potkraj XVIII stoljeća*, Zadarska revija 2-3, 205-234.
- TEŠIĆ, M. (1974.): *Fizičko-geografske karakteristike zadarskog arhipelaga kao baze privrednog razvitka*, Zadarsko otočje – zbornik radova, Zadar, 353-380.
- TOMAŠIĆ, N. (1994.): *Konstantin Porfirogenet: O upravljanju Carstvom* (prijevod), AC i AGM, Zagreb.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (1999.): *Stanovništvo i razvoj*, Biblioteka Gospodarska misao, Mate, Zagreb.
- Zemljopisni atlas Republike Hrvatske*, 1993., Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Zagreb.
- ŽUPANOVIĆ, Š. (1962.), *Naše ribarstvo od propasti Mletačke Republike*, Pomorski zbornik. 1, JAZU, Zadar-Zagreb.

SUMMARY

Damir Magaš, Josip Faričić: The Problems of the Contemporary Socio-Geographic Transformation of the Olib Island

The Olib island is one of the numerous Croatian small islands. In the second half of the 20th century considerable socio-geographic changes happened on it especially those connected with the age, economic and social structure of the population and the changes of its economic characteristics. Radical transformation of the rural landscape, i. e. of the landscape having traditional Mediterranean insular characteristics, is particularly noticed.

The island of Olib belongs to the Zadar archipelago. It covers an area of 26.13 km² (or 27.40 km² with islets pertaining to it), the length of the coast being 34.5 km (45.68 km with belonging islets). In 2001 there were only 147 inhabitants. It extends in the N-S direction. The only present-day settlement is located on the narrowing which links northern part of the island with that of southern one.

This island has been inhabited since the oldest times (Prehistoric Aloip on the Gradina /hill-fort/ location, ancient castrum in the St. Nicholas cove, the remnants of the Romanised Liburnian *villa rustica* in the cove of Banjve, the ruins on the position of Mirine, the remnants of a small church on Stivan /St. John/. Croats came on the island in the second half of the 7th c. and the beginning of the 8th c. The development of the contemporary settlement ran on the vast area from Gradina towards the Port (the west bay) till the end of the 19th c. Several detached hamlet cores were formed with churches: The Blessed Virgin Mary Assumption and St. Anastasia (with local graveyard) and St. Rocco chapel on the way towards eastern little boat-dock in Samotvorac. At the time of the Venetian administration, the beginning of the 15th c., the island was hired out, and at the beginning of the 17th c. it was sold. A small fort (Kaštel), which is still well preserved, was also built to resist to freeboaters and pirates. In 1476 a wave of Croatian refugees from Cetina County (Županija), attacked by Ottoman troops, arrived on the Olib. This was the beginning of new life opportunities and settlement, as the new settlers brought many of their habits.

The Olib island is built of Upper Cretaceous limestones and, in a smaller part, of Eocen foraminiferous limestones (in a narrow belt from Draga cove to Velika Slatina. Carbonate structure caused numerous karst forms. In the middle of the island a reverse fault stretches in the NW-SE direction. There is no larger soil cover, but arable land (even 2 meters deep) is often obtained by clearing unfertile areas. Red soil (*terra rossa*) prevails here and there enriched with stable dung and humus from the foot of forests and of holm-oak groves, which gives it anthropogenic characteristic.

The climate of the island is Mediterranean (Csa, according to Köppen's climatic classification), which is favourable to eumediterranean floristic associations and to growing of agricultural cultures. The average annual air temperature is 14,7 °C (January 7,0 °C, July, 24,0 °C). The average annual precipitation quantity is over 970 mm with concentration in the colder part of the year. Frequent summer droughts make difficult agricultural activities.

A part of Kvarnerić maritime zone of Pohlib and Olib Channels and of the Vir Sea belongs to the Olib Island. From ancient times the islanders have been active in shipping trade and fishing, but less than those from the neighbouring islands of Silba and Premuda. Contemporary valorisation of the sea is based on the development of bathing and nautical tourism in well preserved sandy coves (Draga, Vela Slatina, Sabunjače, Mala Slatinica, Južna Slatina, and aquaculture (St. Nicholas cove).

Because of its prevailing carbonate petrographic basis there are not larger appearances of running surface water on the island. There are several wells: Studenac, Studenčić, Bunar, a streamlet Vodotok, and even some fifty pools which were used in the past for growing plants and watering cattle. Many of them are artificially formed in suitable hollow places, coated with clay and red soil. The pools that stand out for their size and abundance are: Slanačka Voda, Zmorašnji Lokanj, Južni Lokanj, Vodotok, Voda (in the V. Slatina cove), Sabunjača, Mala Slatina, Lokanjić, Stivanjski Lokanj, Vrulja, Kuaštrina Lokva, Buterov Lokanjić, Kalac, Lokuanj, Vrunjke, Karstina, Lokana in Daskovica, Južna Slatina, Barunčinica and Žali. To meet the needs of households, rainwater is accumulated in reservoirs, since there is not water supply of better quality. In summer months the island is additionally supplied with water from land by water carriers.

In the course of the recent five decades there has been a strong process of depopulation caused by negative mechanical and natural changes of population. Already before the WW I, this island, as well as some neighbouring ones, was caught by depopulation (in 1900 there were 1495 inhabitants and in 1913, according to the church data, there were even 2030). The first larger emigration before and during the First World War, as result of spoilt wine grape, continued between the two World Wars and also after the WW II. The Olibians emigrated mostly to Argentina and later to the USA (late in the fifties of the 20th c. it was calculated that there were 6000 Olibians living in the world (2000 natives, half of them in New York, and 4000 of their successors). In 2001 population density on the island was only 5,6 inh/km², so that it is thinly populated nowadays (ten times less inhabited than a century ago; in 1900 the density amounted to 57,2 inhabitants per km²). Because of recent life circumstances (urbanization, polarization, centralization, town attractiveness and adequate supply level etc.) and isolation the island is unattractive for the autochthonous

population to come back or moving in of new settlers. However there are exceptions: several returned emigrants and immigrants from other parts of Croatia and Croatian families recently banished from Bosnia and Herzegovina. The last positive natural increase of population was registered in 1964 (7 births and 5 deaths).

Emigrating from the island, because of synergetic effects, push and pull factors embraces mostly younger population primarily on account of schooling and employment. Other sociological and psychological stimulating factors are also important (the sense of being isolated, cultural necessities of life and others). Emigrating to foreign countries has been less observable lately. Birth-rate being insignificant for almost forty years, there is not a generation that would emigrate from the island owing to mentioned reasons. Age and sex population structure of the Olib Island is also unfavourable. In 2001 the percentage of male population was only 42,2% and that of female population was 57,8% (because of women's bigger longevity i.e. their bigger numerosity in older age classes. In 1971 the percentage of young population (the age from 0 to 19) was 25,8%, mature population 47,4% (20-59), and that of old population 26,8% (60 and >). In 1971 already the population of the island had the characteristics of a very old age and was regressive. The situation in 2001 was even worse. The basis i.e. young population made only 12,2% of the whole population, 34,7% related to the mature group but the highest percentage, 53,1%, regarded the old population. The most numerous group were those with people aged between 70 and 74 and those between 75 and 79. Such an aged structure, as the indicator of a negative demographic trend, points out to the gravity of the current and specially future problems of socio-economic development.

In 1971 the share of active population was 42% (2/5 out of it were at temporary work abroad). In 1991 out of 56,3% of the Olib active inhabitants, the largest part worked abroad (91,4%). According to the activity sectors 78,7% worked in primary sector, 8,8% in secondary s., 11,0% in tertiary s., and 1,5% in quarterly s. The census taken in 1991 registered 31,4% in primary, 2,7% in secondary, 48,6% in tertiary and 11,4% in quarterly sectors. While in 1971 agriculture with forestry and fishing then traffic (mostly maritime) prevailed, in 1991 it was traffic, trade and tertiary activities that prevailed.

Social restructuring of population on the island was also manifested in the change of holding structure. In 1971 there were 19,1% single holdings (mostly widows, widowers, bachelors) and in 1991 this percentage increased to 26,5%. On average there were 4,2 members in an Olib family in 1971 and 3,2 in 2001. Agriculture on the Island is mostly self-supplying and less oriented to market. Traditional cultivation of cereals (wheat, barley) and turnip died out in the 20th c. Cultivation of various vegetables and vetch has been considerably reduced and altered as well as olive and vine. Olives are processed in the local oil works. In the middle of the 20th c. about 18 000 olive trees were treated, and in 2001 only 3% of the island area was covered with olive-grove. Vine growing, once so respectable, has been almost completely abandoned. Traditional millenary breeding of bovine and sheep (therefore cheese production, which made the island by far known) has been deteriorated too. In the second half of the 19th c. the number of sheet and goats was the largest (4 000) in 1927 it decreased to about 3300 and in 1991 there were only 161 sheep four horses, 2 pigs, 104 poultry heads, some donkeys and here and there a goat. Abandoning agriculture and moving out, reforestation and social fallow have been more and more expressed. Pasture lands (50,11% of the island surface), consisting of lower bush covered garigue associations and rocky ground with grass communities, have been swept over by spreading of low formed forest. Forests cover 37,34% of the island area. Splitting and unsettled possessing relations of land properties hinder a stronger agricultural production. Today's farming cooperative possesses a grocery business and a catering establishment.

Managing forest riches, specially holm oak (*Quercus ilex*), is a specific quality of the Olib islanders compared to neighbouring and all Croatian islands. Zadar market supplies itself regularly with Olib holm oak for firewood. In the past a large part of it was exported to Venice, Ancona, Chioggia and other Italian ports too, then to Piran, Rijeka, Umag, Pag etc. In the middle of the 20th c. the total of its export was from 50 to 150 tons per year. Today also considerable quantities are exported, as the island is more and more overgrown. Nowadays holm oak is also cut

and planted so that the landscape is not devastated, and the way of cutting of this place can serve as a perfect model to other Croatian islands. Forest cover, specially Aleppo and cluster pine groves, makes a part of the island tourist offer.

The inhabitants of this island did not distinguish themselves as fishermen, and in the waters round the Olib, fishermen from neighbouring islands and even from those more distant fished more (specially those from Kali – a settlement on the Ugljan island). So fishing has only local significance. Shipping and sailing, less outstanding than on the neighbouring islands of Silba, Ist, Premuda and Lošinj, became completely extinct. The number of sailors is relatively small as it is a question of grown old population with comparatively small number of active people.

The development of tourism is somewhat better. In 1971 the island was visited by 861 tourists (143 foreigners out of it) with total of 7540 overnights. With some ups and downs, by 1986, when the maximum was reached (37,441 overnights and 15,9 days per sojourner), tourist trade had increased substantially. In the period of Serbian aggression on Croatia tourist activity was at a standstill (1991-1995). In 2000, 22,948 overnights were realized, which comes nearer to the pre-war results. In 2001 there were three private tourist establishments (*Amfora*, *Sidro* and *Fuštrovi Dvori*) and the restaurant of the local Farming cooperative. Nautical vessels visit the island considerably, specially in summer. Building of a smaller tourist centre on the island, with accommodation of 500 beds and a marina with a capacity of 200 berths, has been planned.

During the year the island is connected with land once a day by a rapid catamaran that operates on the line Zadar-Olib-Silba-Premuda (and reversibly), which enables daily connections with mentioned neighbouring islands. During summer season a special ship line is usually introduced. It goes from Rijeka towards the islands of Rab, Novalja, Olib and Silba. The island is almost completely electrified. Telephone network is also good, but the greatest infrastructure problem is water supply. A school building for primary school has been built but, as there are no pupils, classes are suspended. The regional plan of the Zadar County previews building water-supply system for the insular part of Zadar region. There is an outpatient facility where general practitioner from the island of Silba comes once a week. But if islanders need a specialist medical examination and treatments or have to undergo surgery, they go to the county general hospital in Zadar.

Contemporary demographic situation and economic features demand urgent planning of revitalizing the island by reversing its demographic and entire socioeconomic processes. These ten years Croatians, banished from Bosnia and Herzegovina, have settled on the island on the basis of banished people private initiative. They buy real estate, and some of them have started occupying themselves with forestry and tourism. Multisector economic development of the Olib Island should be based on complementary development of trade oriented agriculture, fishing, forest management, crafts, tourism and catering. Besides specially oriented agriculture, it is necessary to develop also forest management of serving the needs of wood and timber industry and not only as firewood. High-quality white fish farming in Grandova Draga in St. Nicholas cove on the SW coast of the island is in accordance with augmentation of consumption and it is necessary to stimulate it. The example of the Olib firm which is engaged in restoring old houses and building housing structures points out the efficient relation between building trade and tourism. In spatial planning regulation of the west islands of Zadar all insular settlements should be uniformly developed and so should the island of Olib too, as it would contribute to the functional integration of the Zadar region.